

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
YOSHLAR SIYOSATI VA SPORT VAZIRLIGI**

**JISMONIY TARBIYA VA SPORT BO‘YICHA
MUTAXASSISLARNI QAYTA TAYYORLASH VA MALAKASINI
OSHIRISH INSTITUTI**

2.1

**“JISMONIY TARBIYA VA SPORTDA
AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA
TEXNOLOGIYALARI”**

moduli bo‘yicha

O‘QUV –USLUBIY MAJMUALAR

Malaka oshirish yo‘nalishi: **Jismoniy tarbiya fani o‘qituvchisi**

Tinglovchilar **Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari
jismoniy tarbiya fani o‘qtuvchilari**

Toshkent– 2023

Modulning o‘quv –uslubiy majmuasi 2021-yil 4 yanvarda O‘zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport vazirligi tomonidan tasdiqlangan namunaviy o‘quv reja va o‘quv dasturiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchi:

A.A.Tolametov - Institutning “Pedagogika va psixologiya” kafedrasida dotsenti

Taqrizchilar:

A.Xaydarov - O‘zMU “Amaliy matematika va kompyuterli tahlil” kafedrasida dotsenti, m-f.f.n.,

A. Nuriddinov - Jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutining Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va masofadan o‘qitishni tashkil bo‘limi boshlig‘i

MUNDARIJA

I.	Ishchi dastur	4
II.	Modulda foydalanilgan interfaol ta'lim metodlari.....	16
III.	Nazariy mashg'ulot materiallari	16
IV.	Amaliy mashg'ulotlar materiallar	25
V.	Sinov test savollari.....	60
VI	Glossariy	64
VII	Adabiyotlar ro'yxati	67

ISHCHI O‘QUV DASTURI

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
YOSHLAR SIYOSATI VA SPORT VAZIRLIGI**

**JISMONIY TARBIYA VA SPORT BO‘YICHA MUTAXASSISLARNI
QAYTA TAYYORLASH VA MALAKASINI OSHIRISH INSTITUTI**

**“Tasdiqlayman”
Institut rektori
_____ I.Tursunaliyev
“ _____ ” _____ 2022-yil**

**JISMONIY TARBIYA VA SPORTDA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA
TEXNOLOGIYALARI**

moduli bo‘yicha

ISHCHI O‘QUV DASTURI

**“Jismoniy tarbiya fani o‘qituvchisi” yo‘nalishi bo‘yicha umumiy o‘rta ta’lim
muassasalari jismoniy tarbiya fani o‘qituvchilari malakasini oshirish kursi uchun**

Toshkent – 2022

Modulning ishchi o‘quv dasturi 2021-yil 4 yanvarda O‘zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport vazirligi tomonidan tasdiqlangan namunaviy o‘quv reja va o‘quv dasturiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchilar:

A.Tolametov - “Pedagogika va psixologiya” kafedrasida dotsenti

A.Ishonkulov - Samarqand filiali “Pedagogika va psixologiya” kafedrasida o‘qituvchisi

Taqrizchilar:

I.Normatov - O‘zMU “Axborot xavfsizligi” kafedrasida professori, m-f.f.d., akademik

A. Nuriddinov - Jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutining Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va masofadan o‘qitishni tashkil bo‘limi boshlig‘i

Ishchi o‘quv dasturi “Pedagogika va psixologiya” kafedrasining 2022-yil 29-dekabrda o‘tkazilgan 11-sonli yig‘ilish bayoni bilan tasdiqqa tavsiya qilingan.

Kafedra mudiri

J.Pulatov

Modulning maqsadi va vazifalari

Modulning maqsadi: Tinglovchilarni Jismoniy tarbiya va sportda axborot kommunikatsiya texnologiyalari tushunchasi, kasbiy vazifalarni samarali amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, internet va uning ahamiyati haqidagi bilimlarini takomillashtirish, axborot texnologiyalarining texnik va dasturiy ta‘minotlari bilan tanishtirish, tizimli dasturiy ta‘minot, amaliy dasturiy ta‘minotlar, internet tarmog‘i haqida ko‘nikma va malakalarini shakllantirishdan iborat.

Modulning vazifalari:

tinglovchilarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ularning istiqbollari;

axborot texnologiyalarini rivojlantirish va qo‘llash to‘g‘risidagi me‘yoriy-huquqiy hujjatlarning mazmun-mohiyati, maqsad va vazifalarini;

Jismoniy tarbiya va sportda axborot kommunikatsiya texnologiyalari tushunchasi va kasbiy faoliyatga doir ma‘lumotlarni izlash, ta‘lim portallaridan foydalanish;

ta‘lim oluvchilar tomonidan kasbiy vazifalarni samarali amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish usullarini;

internet va uning asosiy ahamiyati;

jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari jarayoniga axborot texnologiyalarini joriy qilishning innovatsion usullari kabi bilim, ko‘nikma va malakalarini takomillashtirishdan iborat.

Modul bo‘yicha tinglovchilarning bilimi, ko‘nikmasi, malakasi va kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar

“Jismoniy tarbiya va sportda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari” modulini o‘zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida:

Tinglovchi:

jismoniy tarbiya va sportda axborot kommunikatsiya texnologiyalari tushunchasini

kasbiy vazifalarni samarali amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni;

internet va uning ahamiyatini;

o‘quv dasturining alohida mavzulari doirasida talab etiladigan va ta‘lim maqsadlariga erishish uchun zarur bo‘lgan hamda ta‘lim jarayonini baholash haqida *bilishi* kerak.

Tinglovchi:

pedagog faoliyati natijalarini tahlil qilish uchun foydalaniladigan axborot texnologiyalarini;

ularning didaktik funksiyalarini aniqlay olish, ularni tegishli o‘quv dasturlariga kirita olish *ko‘nikmalariga* ega bo‘lishi lozim.

Tinglovchi:

jismoniy tarbiya mashg'ulotlari samaradorligini oshirishda ta'lim oluvchi faolligini va uning natijalarini baholashga yordam beradigan ta'lim resurslari va axborot texnologiyalarini tanlay olish hamda o'quv-me'yoriy hujjatlarda bayon etish;

Internet resurslari, elektron pochta va qidiruv tizimlaridan foydalana olish kabi **malakalariga** ega bo'lishi zarur.

Tinglovchi:

jismoniy tarbiya va sportda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish;

kasbiy vazifalarni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni;

internet pedagogik faoliyatida foydalanish;

malaka oshirish kursida o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalardan kasbiy faoliyatda foydalanish **kompetensiyalariga ega bo'lishi lozim.**

**Modulning o'quv rejadagi
boshqa modullar bilan bog'liqligi va uzviyligi**

Modul mazmuni o'quv rejadagi "Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning me'yoriy-huquqiy hujjatlari", "Amaliy xorijiy til", "Pedagogning professional kompetentligi va mahorati", "Maktab o'quvchilarining morfofunktsional o'zgarishlari", "Gimnastika nazariyasi va uslubiyati", "Harakatli o'yinlar va uni o'qitish uslubiyati" kabi o'quv modullari bilan uzviy bog'langan holda pedagoglarning kasbiy-pedagogik tayyorgarlik darajasini orttirishga xizmat qiladi.

Modulning sport ta'limidagi o'rni

Modulni o'zlashtirish orqali tinglovchilar kasbiy faoliyatida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalar va innovatsion texnologiyalari imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun zarur bo'lgan qo'shimcha tasavvur va malakaga ega bo'ladilar.

Modul bo'yicha soatlar taqsimoti:

T/r	Modul mavzulari	Tinglovchining o'quv yuklamasi, soatlari					
		Hammasi	Auditoriya o'quv yuklamasi				Mustaqil tayyorgarlik
			Jumladan				
			Jami	Nazariy	Amaliy mashg'ulot	Ko'chma mashg'ulot	
1.	Jismoniy tarbiya va sportda axborot kommunikatsiya texnologiyalari tushunchasi	2	2	2			
2.	Kasbiy vazifalarni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish	2	2		2		
3.	Internet va uning ahamiyati	2	2		2		
Jami:		6	6	2	4		

NAZARIY TA'LIM MAZMUNI

1-mavzu. Jismoniy tarbiya va sportda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tushunchasi

Reja:

- 1.1. Axborot texnologiyalari tushunchasi
- 1.2. Jismoniy tarbiya bo'yicha mutaxassisning pedagogik faoliyatida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari

Axborot texnologiyalari va ishlash asoslari. Jismoniy tarbiya va sport sohasida axborotlashtirish. Axborot texnologiyalari taraqqiy etishining asosiy bosqichlari va rivojlanish tendensiyasi. Zamonaviy elektron sport anjomlari.

AMALIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI

2-mavzu: Kasbiy vazifalarni samarali amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish

Reja:

2.1. Kasbiy faoliyatga doir ma’lumotlarni qidirish

2.2. Ziyonet ta’lim portali

Kasbiy vazifalarni bajarishda zarur bo‘lgan axborotlarni izlash, saqlash, qayta ishlash va uzatish. Online tizimlar va ulardan foydalanish. Ziyonet ta’lim portali doirasida yaratilgan loyihalarda ishlash.

3-mavzu. Internet va uning ahamiyati

Reja:

3.1. Elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar

3.2. Milliy axborot qidiruv tizimi. Davlat axborot resurslari va interaktiv xizmatlari

3.3. Online tizimlar. Konvertorlar

3.4. Axborot xavfsizligi

Internet tarmog‘i tuzilishi. Internet tarmog‘ining eng ommabop xizmatlari. Elektron pochta va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish. Milliy axborot qidiruv tizimi. Davlat axborot resurslari va interaktiv xizmatlari. Ta’lim portallari. Online tizimlar. Konvertorlar. Axborot xavfsizligini ta’minlashning vositalari.

Dasturning axborot-metodik ta’minoti

Modulni o‘qitish jarayonida ishlab chiqilgan o‘quv-metodik materiallar, tegishli soha bo‘yicha ilmiy jurnallar, Internet resurslari, multimedia mahsulotlari, turli elektron hamda qog‘oz variantdagi manbalardan foydalaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

I. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2017. – 592 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild / Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2018. – 592 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild / Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2019. – 400 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild / Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi // <http://lex.uz/acts/20596>
2. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23- sentabrdagi O‘RQ-637-son “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni // <https://lex.uz/docs/-5013007>
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentini “Axborot – kommunikatsiya texnologiyalari sohasida loyiha boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2017 yil 29 avgustdagi PQ-3245-sonli qarori.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-fevraldagi “Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PF-5349-sonli Farmoni.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 4947-sonli Farmoni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 21-sentyabrdagi “2019-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovasion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2020 yilning 28 apreldagi PQ-4699-son qarori.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni “Raqamli O‘zbekiston-2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 5 oktyabr 2020 yil, PQ-6079
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sun’iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2021 yil 17 fevraldagi 4996-sonli qarori.
10. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 15-iyundagi “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatning rivojlanish holatini reyting baholash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 373-sonli qarori.

III. Maxsus adabiyotlar

1. Рязанова З.Г., Янов В.В. Информационные технологии в физической

културе и спорте. Учебное пособие. 2015 г 194 стр.

2. Сабилова Д.А. Мултимедийные системы и технологии. Учебное пособие -Т: ТГЕУ, 2012 г 180 стр.

3. Tolametov A.A., Maxarov T.A., Interaktiv topshiriqlar, testlar, krossvordlar yaratishda «Hot Potatoes» dasturidan foydalanish», Uslubiy qo‘llanma.-T.: Ilmiy texnika axboroti-press, 2019.-55 b.

4. Tolametov A.A. Sport metrologiyasi // O‘quv qo‘llanma. T.: Umid Design, 2021.-220b.

5. Tolametov A.A. MS Office PowerPoint 2010 dasturida ishlash, O‘quv uslubiy qo‘llanma.- T.: Umid Design, 2021.- 96 b.

6. Tolametov A.A. Jismoniy tarbiya va sportda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari //Darslik. T.: Umid Design, 2021.-192 b.

7. Tolametov A.A. Jismoniy tarbiyada zamonaviy axborot- kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish // O‘quv qo‘llanma. T.: Umid Design, 2021.-172 b.

8. Tolametov A.A. Sportda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari// O‘quv qo‘llanma. T.: «Umid Design», 2022. – 254 b.

9. Tolametov A.A., Maxarov T.A., Microsoft Word dasturida ishlash/ –T.: «Umid Design» nashriyoti, 2022. – 122 b.

10. Tolametov A.A. Microsoft Excel dasturida ishlash, Uslubiy qo‘llanma, T.: Umid Design, 2022.-63 b

11. Sabirova D.A. Multimedia tizimlari va texnologiyalari. O‘quv qo‘llanma. - T: TDIU, 2014.- 195 b.

Elektron ta’lim resurslari

1. <http://gov.uz/>
2. <https://lex.uz>
3. <http://minsport.uz/>
4. <http://sportedu.uz/>
5. <http://my.gov.uz/>
6. <http://lib.sportedu.uz>
7. <http://library.uzdjtsu.uz/>
8. <http://ziyonet.uz/>
9. <http://fikir.uz/>
10. <http://utube.uz/>
11. <http://umail.uz/>
12. <http://google.com/>
13. <http://mail.ru/>

**MODULNI O‘QITISHDA
FOYDALANILADIGAN INTERFAOL
TA’LIM METODLARI**

II

MODULDA FOYDALANILGAN INTERFAOL TA'LIM METODLARI

“SWOT-tahlil” metodi

Metodning maqsadi:

Mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo'llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

S – (strength)

- kuchli tomonlari

W – (weakness)

- zaif, kuchsiz tomonlari

O – (opportunity)

- imkoniyatlari

T – (threat)

- to'siqlar

“Muammoli vaziyat” – metodi

Muammoli vaziyat metodi – tinglovchilarni muammoli vaziyatga to'qnash kelishini ta'minlash asosida ularning bilish faoliyatini faollashtirishga asoslanadigan yo'l. Metodning mohiyati aniq vaziyatni tahlil qilish, baholash va uning yechimi yuzasidan qaror qabul qilishdan iborat.

Muammoli vaziyatlarni hal qilish **bosqichlari**:

1. Muammoli vaziyatni yaratish.
2. Vaziyatni tahlil qilish asosida muammoni qo'yish.

3. Farazlarni ilgari surish.

4. Yechimni tekshirish.

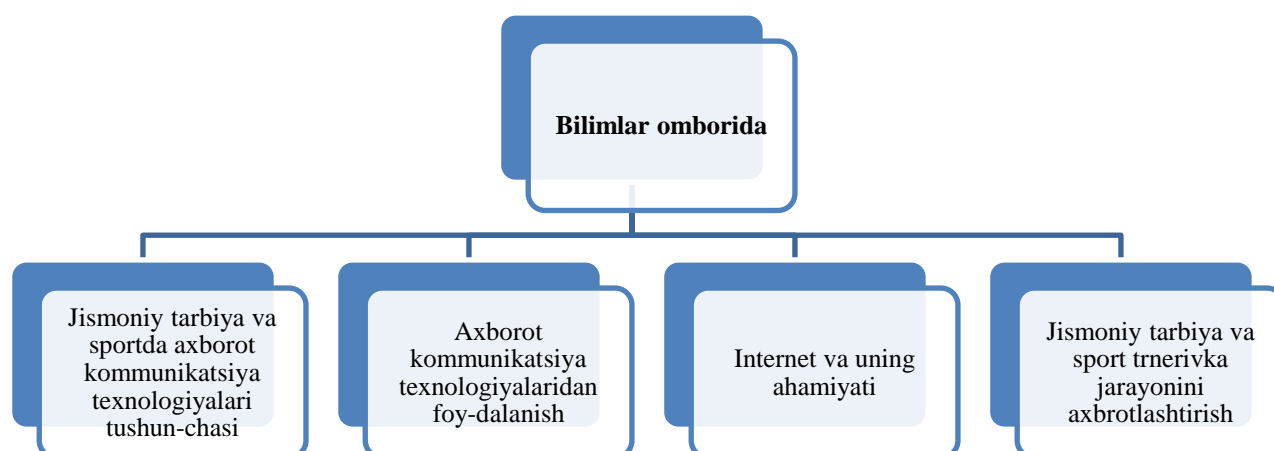
“Tushunchalar tahlili” metodi

Metodning maqsadi:

Mazkur metod tinglovchilar yoki qatnashchilarni mavzu buyicha tayanch tushunchalarni o‘zlashtirish darajasini aniqlash, o‘z bilimlarini mustaqil ravishda tekshirish, baholash, shuningdek, yangi mavzu buyicha dastlabki bilimlar darajasini tashhis qilish maqsadida qo‘llaniladi. Metodni amalga oshirish tartibi:

- ishtirokchilar mashg‘ulot qoidalari bilan tanishtiriladi;
- tinglovchilarga mavzuga yoki bobga tegishli bo‘lgan so‘zlar, tushunchalar nomi tushirilgan tarqatmalar beriladi (individual yoki guruhli tartibda);
- tinglovchilar mazkur tushunchalar qanday ma’no anglatishi, qachon, qanday holatlarda qo‘llanilishi haqida yozma ma’lumot beradilar;
- belgilangan vaqt yakuniga yetgach o‘qituvchi berilgan tushunchalarning to‘g‘ri va to‘liq izohini o‘qib eshittiradi yoki slayd orqali namoyish etadi;
- har bir ishtirokchi berilgan to‘g‘ri javoblar bilan o‘zining shaxsiy munosabatini taqqoslaydi, farqlarini aniqlaydi va o‘z bilim darajasini tekshirib, baholaydi.

Klaster

**NAZARIY MASHG‘ULOT
MATERIALLARI**

NAZARIY TA’LIM MAZMUNI

1-mavzu. Jismoniy tarbiya va sportda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tushunchasi

Reja:

- 1.1. Axborot texnologiyalari tushunchasi
- 1.2. Jismoniy tarbiya bo‘yicha mutaxassisning pedagogik faoliyatida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari

Axborot texnologiyalari va ishlash asoslari. Jismoniy tarbiya va sport sohasida axborotlashtirish. Axborot texnologiyalari taraqqiy etishining asosiy bosqichlari va rivojlanish tendensiyasi. Zamonaviy elektron sport anjomlari.

1.1. Axborot texnologilari tushunchasi

Axborot xaqida tushuncha, uning turlari, xususiyatlari. “Axborot” so‘zi lotincha “informatsion” so‘zidan olingan bo‘lib, kutilayotgan yoki bo‘lib o‘tgan voqea, xodisalar to‘g‘risidagi ma’lumotlarni bildiradi.

Insonda tashqi axborotlarni qabul qilish uchun 5 ta sezgi a‘zolari mavjud:

- Ko‘rish ko‘z bilan -90% axborotni qabul qiladi;
- Eshitish quloq bilan- 9% axborotni qabul qiladi;
- Xid bilish burin bilan – 1 % axborotni qabul qiladi;
- Sezish tana bilan– 1 % axborotni qabul qiladi;
- Ta‘m bilish til bilan – 1 % axborotni qabul qiladi;

Kundalik turmushda har bir mutaxassis turli xil axborotlar bilan ish yuritadi. Axborot tushunchasi bir qancha fanlarda turlicha izohlagan. Masalan: Falsafada axborot inson ongiga ta’sir etib, ob’ektiv reallikni aks ettiruvchi va harakatlantiruvchi kategoriya sifatida ishlatiladi.

Axborot kommunikatsiya texnologiyalari fanida axborot voqea - hodisa to‘g‘risidagi bilimlarni oshirish yoki noaniqlikni kamaytirish mezonini sifatida qo‘llaniladi.

Axborot kommunikatsiya texnologiyalari faoliyatida esa axborotni boshqarish funksiyalarini amalga oshiruvchi ob’ekt sifatida foydalaniladi. Axborot tushunchasi ma’lumot tushunchasi bilan uzviy bog‘langan, lekin har qanday ma’lumot axborot bo‘lavermaydi.

Masalan: to‘p desak, bir necha xil ma’noni tushunish mumkin (futbol to‘pi, voleybol to‘pi, basketbol to‘pi va h.q): futbol to‘pi deganda, to‘pning ma’lum bir sport turiga tegishli ekanligi tushuniladi, demak barcha ma’lumotlar axborotga aylanishi uchun voqea - hodisa to‘g‘risidagi butun xususiyatlarni ifodalashi lozim.

Hozirgi kunda barcha axborotlarni nisbiy holda quyidagi turlarga ajratish mumkin:

1. Texnik axborot
2. Dasturiy axborot
2. Sport axborot
3. Jismoniy tarbiya axborot
4. Tibbiy axborot
5. Iqtisodiy axborot va boshqalar

Axborotning turlari o‘zaro bog‘liq bo‘lib, bir-birini to‘ldirib boradi. Bu axborotlar ichida iqtisodiy axborot asosiy hisoblanib, ular hajmining 80% ni tashkil qiladi.

Barcha axborotlar quyidagi xususiyatlarga ega:

1. Uzluksiz hosil bo‘lish.
2. Xarf raqamlari va belgilarda ifodalanish.
3. To‘liq va tushunali bo‘lishi
4. Yig‘ish, uzatish, nazorat qilish va boshqa amallarni bajarish mumkinligi.

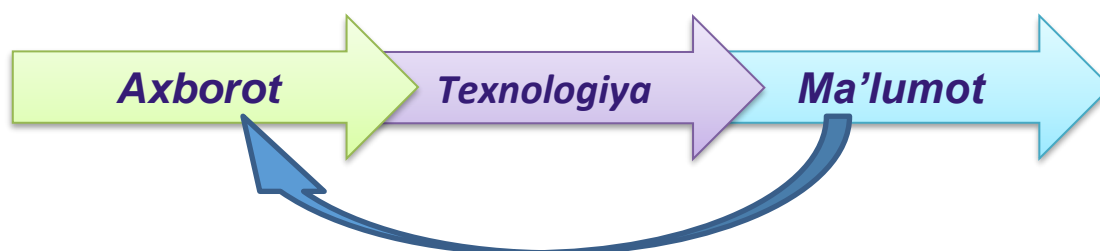
Texnologiya o‘zi nima?

Texnologiya - so‘zi grekchadan tarjima qilinganda san‘at, mahorat, ko‘nikma kabi ma’nolarni anglatadi. Mohir trener-pedagog bo‘lish uchun zo‘r mutaxassis bo‘lish bilan birgalikda, yuqori darajadagi sportchi va pedagogik bo‘lgan ustoz bo‘lishlari talab qilinadi.

Texnologiyani qo‘llash jarayonsiz sodir bo‘lmaydi. Demak, jarayon orqali texnologiya tadbiiq etiladi va bajariladi.

Jarayon - deganda qo‘yilgan maqsadga erishish borasidagi barcha harakatlar majmuasi tushiniladi.

Texnologiya qo‘llash strukturasi

Tashkilot boshqaruv tizimining axborot jihatlari deganda, axborot harakatlanishi va qayta shakllanish jarayoni sifatida boshqaruvni aks ettiruvchi, boshqaruv tizimining vazifaviy ish strukturasi tashkil etuvchi bloklar to‘plami deb tasavvur qilish mumkin(1-rasm). Tizimning boshqaruv qismidagi qayta hosil bo‘lish predmeti - bu boshlang‘ich axborotdir.

1.2. Jismoniy tarbiya bo‘yicha mutaxassisning pedagogik faoliyatida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari

Jismoniy tarbiya va sportda mashg‘ulot jarayoni borishini samarali boshqarish, ularning yetakchi jismoniy va sport ko‘rsatkichlarini tizimli baholab borishni talab qiladi.

Jismoniy tarbiya va sportning asosiy turlarida bunday yetakchi jismoniy ko‘rsatkichlar sifatida kuch, tezlik, chidamlilik, egiluvchanlik va ularning birgalikdagi namoyon bo‘lishi – quvvat hisoblanadi. Zikr etilgan ko‘rsatkichlar namoyon

bo'lishining vaqt tavsiflarini aniq baholash orqali sportchilarning tayyorgarlik jarayoniga juda muhim va qimmatli tuzatmalar kiritish mumkin.

Har qanday sportchiga yordam beradigan juda foydali texnik yangilik Finning FAM SPORTS kompaniyasi tomonidan ishlab chiqilgan. Bu past kuchlanishli tok uchun mo'ljallangan portativ qurilma. Bu miyaning ma'lum bir nerv-mushak reaksiyasini qo'zg'atish uchun xizmat qiladi. Qurilma deyarli bir zumda, 15 soniya ichida sportchining holatini baholaydi. U yaqinlashib kelayotgan mashg'ulot yuki charchoq va hatto mumkin bo'lgan jarohatlarga olib kelishi mumkin bo'lgan vaqtni e'lon qiladi.

Mutaxassislar tomonidan ishlab chiqilgan qurilma Check deb nomlanadi (4.1-rasm).

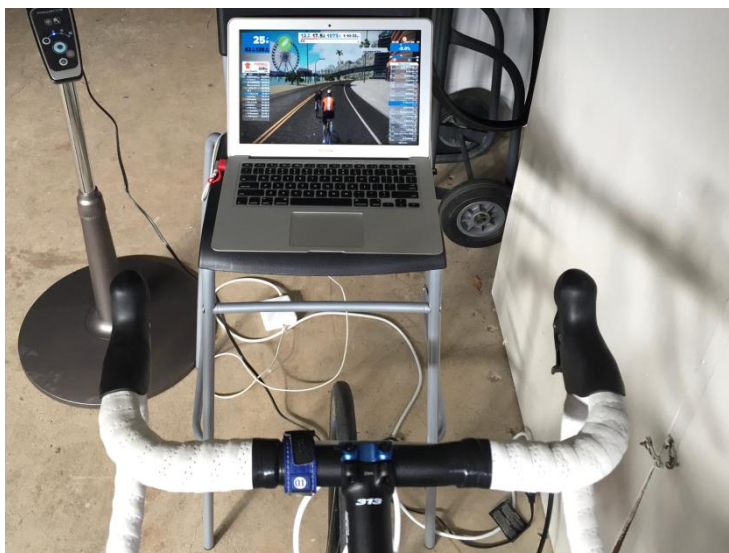
4.1-Rasm. Miyaning ma'lum bir nerv-mushak reaksiyasini tekshiruvchi asbob

Zamonaviy kompyuter sport anjomlari

Sportchi holatini va organizmi funksional faoliyati darajasini aniqlash-jismoniy tarbiya va sport faoliyatidagi eng muhim va hal qiluvchi jarayon bo'lib, uning qanchalik to'g'ri tashkil etilganlik hamda ulardan samarali foydalanish darajasiga ko'p narsa bog'liq bo'ladi. Bular qatoriga sportchining holatini aniqlash, ma'lumotlarni jamlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish va shart-sharoitga bog'liq holda kerakli tuzatmalar kiritish kabilarni kiritish mumkin. Bunday tadqiqotlarni ma'lum ketma-ketlikda amalga oshirish maqsadga muvofiq. Odatda, ular sportchining tinch holatidan boshlanadi. Sportchini tinch holatini "Stabiloplatforma" va kompyuter yordamida tahlili va tekshirish sinovdan boshlanadi (1-rasm).

4.2-rasm. Sportchini tinch holatida “Stabiloplatforma” va kompyuter tahlili yordamida tekshirish

4.3 –rasmda Sportchi holatini aniqlashda qo‘llaniladigan kompyuter qurilmalar

Jismoniy tarbiya va sport faoliyatida mashq bajarish jarayonida sportchining organizmi va tizimlaridagi o‘zgarishlar dinamikasini kuzatish, qayd qilib borish va tahlil qilib borish keyinga rejalashtirish va istiqbollash ishlarida muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. 4.2 –rasmda sportchi mashq bajarish jarayonida amalga oshiriladigan tadqiqotga misol keltirgan.

4.4-rasmda esa sportchi organizmi funksional faoliyati darajasini Ergometr (Veliergometrlar keyinroq keltirilgan) yordamida o‘rganish keltirilgan.

4.4-rasm. Sportchi organizmi funksional faoliyati darajasini aniqlash kurilmasi

Shuningdek sportchi organizmi funksional faoliyatida aerob va anaerob chegaralarni hamda aerob va anaerob chegaralari darajasida quvvatni va kislorod talabini va maksimal (4.4-rasm) kislorod iste‘molni aniqlash va baholash katta ahamiyat kasb etadi.

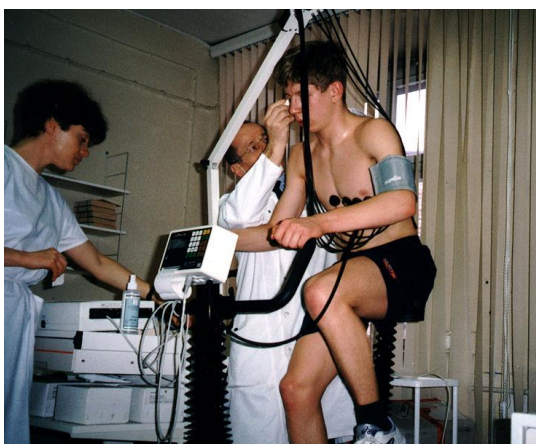

4.5-rasm. Sportchi kislorod iste'molni aniqlash va baholash kurilmasi

Veloergometriya. Sportchi mushaklarining maksimal quvvati veloergometriya yordamida aniqlanadi.

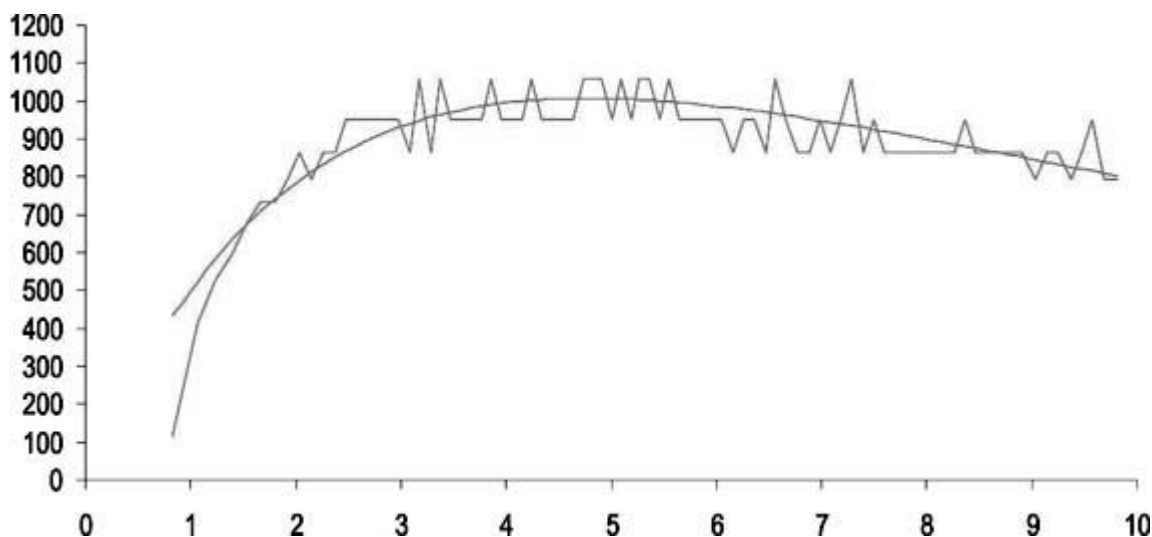
Veloergometrik sinovlar 4.5 – rasmda ko‘rsatilgan veloergometrda foydalanib amalga oshirildi.

Ma’lumotlarni qayd etish tamoyili quyidagicha. Magnit rele g‘ildirakning har bir yarmining aylanish vaqtini qayd etadi. Avtomatlashtirilgan uzatish markazi orqali olingan tajriba natijalari kompyuterga kiritiladi.

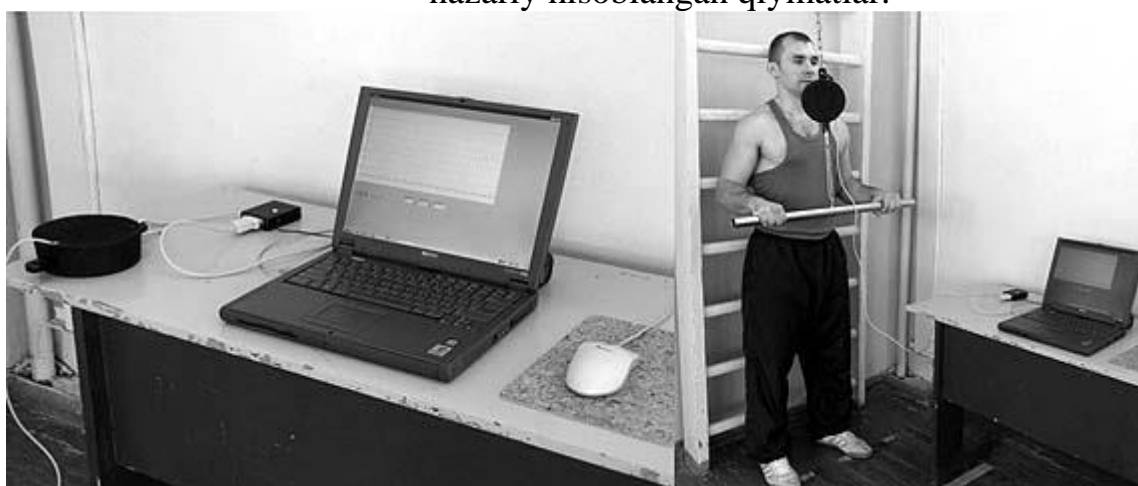

4.6-rasm. veloergometri asosidagi kompyuterli qurilma.

4.7–rasmda quvvat egri chizig‘i qayd etilishiga misol keltirilgan.

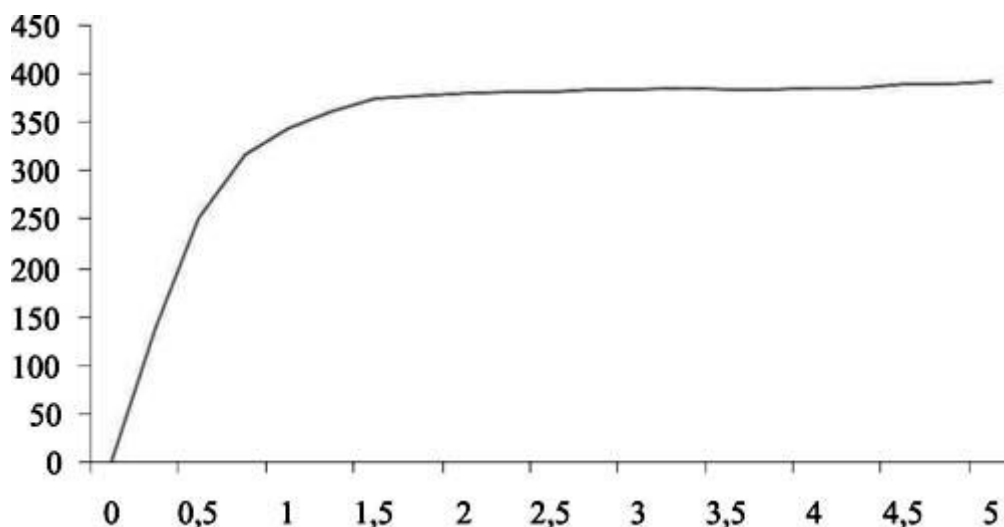

4.7-Rasm. Quvvat-vaqt bog‘liqligi. Absissa o‘qi bo‘yicha - vaqt (s). Ordinata o‘qi bo‘yicha - quvvat (Vt). Arrasimon egri chiziq - haqiqiy qiymatlar. Silliqlik egri chiziq - nazariy hisoblangan qiymatlar.

4.8-rasm. Tenzodinamometriya. Tajriba natijalari kompyuterga kelib tushadi.

Kuch egri chizig‘iga misol 8-rasmda keltirilgan.

4.9-Rasm. Kuch-vaqt bog‘liqligi. Absissa o‘qi bo‘yicha vaqt (s). Ordinata o‘qi bo‘yicha kuch (N).

Sportchining kuch imkoniyatlarini aniqlash uchun (8–rasm) tenzodatchiklar yopishtirilgan metall halqa, kuchaytirgich, avtomatlashtirilgan uzatish markazi va kompyuterdan tashkil topgan tenzodinamometriyadan foydalaniladi.

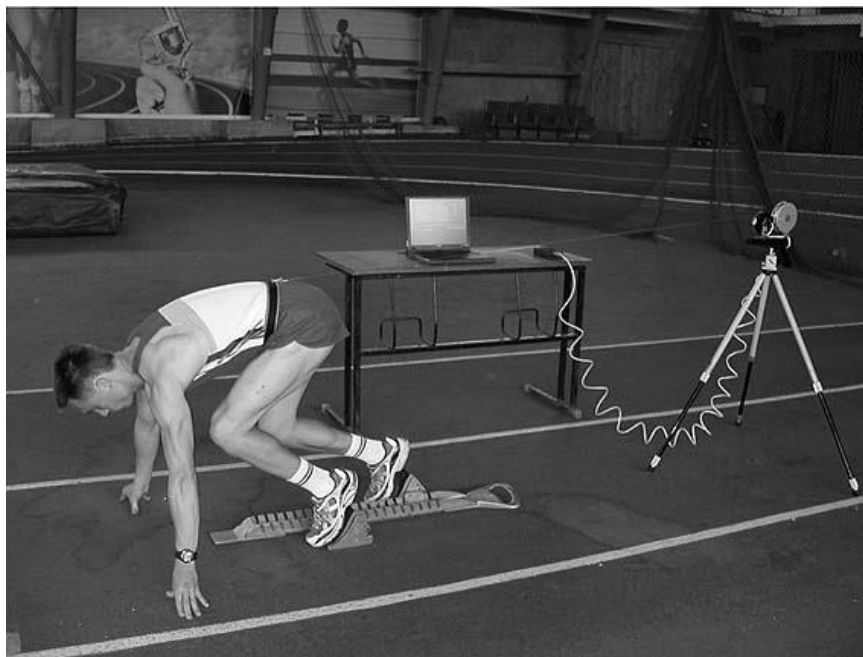
Uning ishlash tamoyili quyidagicha. Sport turiga bog‘liq holda asosiy mushak guruhlari va ishchi burchaklari aniqlanadi. Standart holatlarda test amalga oshiriladi.

Spidografiya. Sportchilarning yugurish tezligini qayd etish uchun qo‘llaniladigan moslama spidograf (9–rasm) quyidagi qismlardan tashkil topgan: asosli tirgak, ikkita g‘altak (spinning), magnitli datchik, avtomatlashtirilgan uzatish markazi va kompyuter.

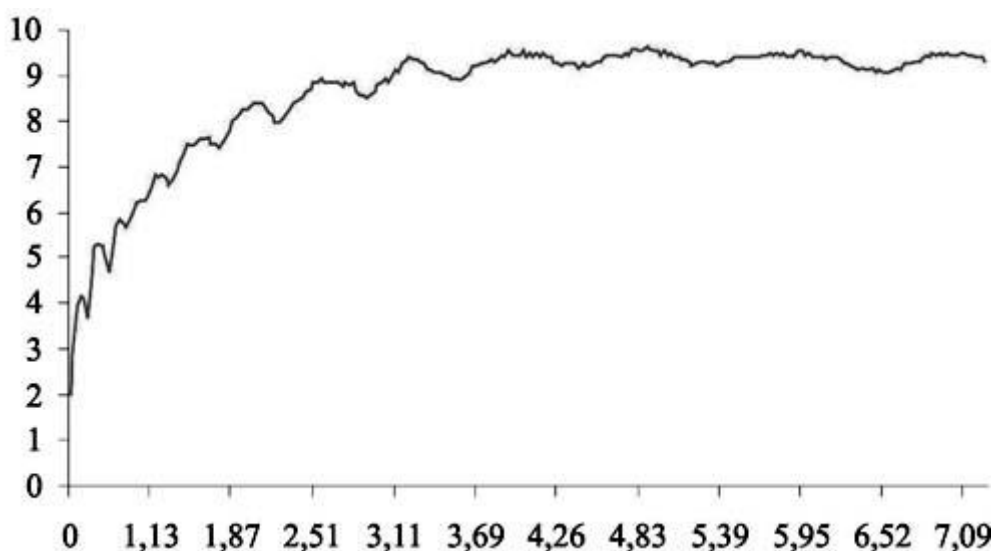
G‘altaklarning biriga leska o‘ralgan, ikkinchisida esa – magnit datchik o‘rnatilgan.

Sirtmoqning leskasi ikkinchi g‘altak ustiga tashlangan va karabin yordamida sinovdan o‘tayotgan sportchining beliga mahkamlanadi.

Yugurayotgan sportchi leskani tortadi, g‘altakni aylanish tezligi datchik yordamida qayd etiladi, signal avtomatlashtirilgan uzatish markazi orqali kompyuterga uzatiladi. Yugurish tezligi qayd etilgan misol 10–rasmda ifodalangan.

4.10-Rasm. Spidograf

4.11-Rasm. 60 metrga yugurish tezligini yozib olishga misol. Absissa o‘qi bo‘yicha – vaqt (s). Ordinata o‘qi bo‘yicha – yugurish tezligi (m/s)

Taklif etilgan tajriba usullari va kompyuter texnologiyalari sportchining tezlik–kuch imkoniyatlarini aniqlash va ularning tahlili asosida strategik va taktik tayyorgarlikka tuzatmalar kiritish uchun sportning asosiy turlarida muvaffaqiyat bilan qo‘llanishi mumkin.

Savol va topshiriqlar:

1. Axborot nima?
2. Texnologiya so‘zining ma‘nosi nima?
3. Axborot texnologiyasi nima?
4. Axborot madaniyati nima?
5. Axborot texnologiyalari fani nimani o‘rgatadi?
6. "Jismoniy tarbiya va sportda axborotlashtirish" nima?
7. Axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan jismoniy tarbiya va sportda qanday foydalanish mumkin?
8. Ilmiy–texnik axborot jismoniy tarbiya harakatini boshqarishga qanday ta’sir ko‘rsatadi?
9. Jismoniy tarbiya va sportda texnik vositalardan foydalanishning asosiy sababi nimadan iborat?

**AMALIY MASHG‘ULOT
MATERIALLARI**

IV

AMALIY MASHG‘ULOTLAR UCHUN MATERIALLA

2-mavzu: Kasbiy vazifalarni samarali amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish

Reja:

2.1. Kasbiy faoliyatga doir ma’lumotlarni qidirish

2.2. Ziyonet ta’lim portali

Kasbiy faoliyatga doir ma’lumotlarni qidirish. Ziyonet ta’lim portali doirasida yaratilgan loyihalarda ishlash.

2.1. Kasbiy faoliyatga doir ma’lumotlarni qidirish

Internet tarmog‘i orqali qidiruv tushunchasi shuni anglatadiki, bunda har bir foydalanuvchi o‘ziga kerakli bo‘lgan biror ma’lumot yoki manbani maxsus qidiruv tizimlari orqali topish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Internet tarmog‘i foydalanuvchilari qidiruvni Internet muhitida joylashgan web-saytlar, ularning manzili va ichki ma’lumotlari bo‘yicha olib borishi mumkin. Bu esa foydalanuvchiga kerakli bo‘lgan axborotni samarali qidirish va tez topish imkoniyatini beradi.

Internet tarmog‘i shunday bir muhitki u o‘zida turli ko‘rinishdagi va turli tillardagi ko‘plab axborotlarni jamlagan. Bunda ushbu axborotlar ichidan kerakli bo‘lgan ma’lumotlarni qidirib topish muammosi paydo bo‘ladi. Internet tarmog‘ida har bir foydalanuvchi axborotni qidirish uchun o‘zbek, rus, ingliz yoki boshqa tillardagi bir yoki bir necha so‘zdan tashkil topgan so‘rovlardan foydalanadi. Ya’ni ma’lumotlarni uning sarlavhasi yoki uning tarkibida ishtirok etgan so‘zlar va jumlar bo‘yicha qidirib topish mumkin. Bunda foydalanuvchi tomonidan Internet qidiruv tizimi qidiruv maydoniga kerakli ma’lumotga doir so‘z yoki jumla kiritiladi va qidiruv tizimi ishga tushiriladi. Qidiruv tizimi foydalanuvchi tomonidan kiritilgan so‘z yoki jumlagina mos keluvchi ma’lumotlarni qidirib topadi va ekranda ularning ro‘yxatini hosil qiladi.

Internet tarmog‘ida ma’lumotlar shunchalik ko‘pki, ta’kidlab o‘tilgan usul samara bermasligi mumkin. Bunday hollarda Internet qidiruv tizimlari qidiruvning bir qancha qo‘shimcha usullari bo‘yicha qidiruvni taqdim etadi, bular:

tili bo‘yicha qidiruv;

turi (matn, rasm, musiqa, video) bo‘yicha qidiruv;

joylashgan mintaqasi bo‘yicha qidiruv;

joylashtirilgan sanasi bo‘yicha qidiruv;

joylashgan Internet zonasi bo‘yicha qidiruv;

ma’lumotlarni xavfsiz qidiruv.

Rasmlar ma’lumotlarning grafik yoki tasvir ko‘rinishi hisoblanadi.

Internet tarmog‘ida grafik ma’lumotlarning ko‘plab turlari uchraydi, ya’ni: chizma (vektor), foto (rastr), harakatlanuvchi (animatsiya) hamda siqilgan rasmlar. Bunday grafik ma’lumotlar tarkibida matnli axborot mavjud bo‘lmaydi. Rasm ko‘rinishidagi ma’lumotlar ustida faqatgina uning nomi yoki turi bo‘yicha qidiruv olib

borish mumkin. Ko'pgina internet qidiruv tizimlari grafik yoki tasvir ko'rinishidagi ma'lumotlarni qidirish uchun alohida bo'limga ega bo'lib, bu bo'lim orqali ixtiyoriy turdagi rasmlarni ularning nomlari bo'yicha qidiruvni amalga oshirish mumkin.

Internet tamog'ida matnli yoki rasm ko'rinishidagi ma'lumotlardan tashqari musiqa va video ma'lumotlarning ham ko'plab manbalari mavjud. Internet tarmog'i orqali musiqa eshitish, radio tinglash, teledasturlar yoki videofilmlarni tomosha qilish mumkin. Internet orqali radioeshittirish va teledasturlar namoyishi ushbu turdagi xizmatlarni taqdim etuvchi tizimlar (serverlar) tomonidan amalga oshiriladi. Internet orqali radio tinglash yoki teleko'rsatuvni tomosha qilish uchun ushbu tizimga bog'lanishning o'zi kifoya. Ammo musiqa va filmlar Internet tarmog'iga ulangan kompyuterlarda alohida material ko'rinishida saqlanadi. Musiqa va video materiallari ustida ham grafik (rasm) materiallar kabi uning nomi yoki izohi bo'yicha qidiruv olib borish mumkin. Bunda musiqa va filmlarni qidirib topish uchun qidiruv tizimi maydoniga materialning nomi yoki uning izohiga taaluqli biror jumla kiritiladi va qidiruv tizimi ishga tushiriladi. Qidiruv tizimi tomonidan kiritilgan jumlagacha mos keluvchi musiqa va video materiallar joylashgan Web-saytlar ro'yhati shakllantiriladi.

Qidiruv tizimi (inglizcha: search engine)- kompyuterda, kompyuter tarmog'ida yoki butunjahon web tarmog'ida World Wide Web saqlanayotgan ma'lumotlarni qidirishga mo'ljallangan dasturdir. Internet qidiruv tizimi Information Retrieval systemdan kelib chiqqan. Bu sistema ma'lumotlar bazasi uchun kalit-so'zlar indeksini yaratib, natijada ushbu kalit-so'z qatnashgan qidiruv so'rovnomasiga javob sifatida natijalar ro'yxatini ko'rsatish imkoni paydo bo'ladi. Qidiruv tizimining afzalliklaridan biri bu kerakli ma'lumot yoki axborotni qisqa vaqt ichida kompyuter xotirasidan topib uni foydalanuvchiga yetkazishdir. Qidiruv tizimining asosiy vazifalari, hamda tarkibiy qismlari quyidagilardir:

- Indeks yaratish va yangilab turish (hujjatlardagi ma'lumotlar strukturasi)
- Qidiruv so'rovnomalarini bajarish
- Qidiruv natijasini imkon qadar mazmunli, ya'ni tushunarli shaklda ko'rsatish

Odatda ma'lumotlar qidirish avtomatik ravishda amalga oshiriladi, masalan WWWda Webcrawler, alohida kompyuterda esa foydalanuvchi belgilagan Indexlar ro'yxatidan barcha ma'lumotlarni o'qish.

Qidiruv tizimi turlari Qidiruv tizimlarini bir qancha belgilariga ko'ra turlarga ajratish mumkin. Quyidagi belgilar misol sifatida tanlangandir. Yangi qidiruv tizimini yaratishda ushbu belgilarning hammasini olish shart emas.

Axborotlar turi Turli xil qidiruv tizimlari turli xil axborot turlarini qidira oladi. Avvaliga umumiy qilib ma'lumotlar turini ko'rsatish mumkin, masalan, matn, tasvir, videotasvir, audiofayl va b. Natijalar ham ushbu turlarga bog'liq holda tartibga solinadi. Matn qidirilganda natija sifatida ushbu matndan kalit-so'z qatnashgan bir qism ko'rsatiladi.

Axborotlar manba'i Klassifikasiyaning yana bir turi bu qidiruv tizimi topgan axborotning manba'i hisoblanadi. Ko'pincha qidiruv tizimining nomi axborotlarni qaysi manba'dan qidirishini ko'rsatadi.

- Web qidiruv tizimi — WWWdan ma'lumot qidiradi
- Usenet qidiruv tizimi — butun dunyoga taqsimlangan munozaralar mediumi (vositasi) hisoblanadigan Usenetdan ma'lumot qidiradi

- Intranet qidiruv tizimi — alohida tashkilotning ichki tarmog‘idagi kompyuterlardan ma’lumot qidiradi

- Desktop qidiruv tizimi — alohida kompyuterning ma’lumotlar bazasidan ma’lumot qidiradigan dastur.

Amalga oshirish usuli

- Indeksga asoslangan qidiruv tizimi — hozirda eng muhim tizim. Bu tizim tegishli ma’lumotlarni topib, indeks yaratadi. Indeks shunday bir strukturaki, bunda saqlangan ma’lumotlar keyingi qidiruv vaqtida ham qo‘llaniladi. Lekin bu tizimda indeksni yangilab turish va saqlash muammoli bo‘lsa ham, qidiruv jarayoni tez ekanligi bu tizimning ustunligidir. Bu strukturani ko‘pincha invers indeks deb ham atashadi.

- Meta qidiruv tizimi — qidiruv so‘rovnomasini bir vaqtning o‘zida bir necha indeksga asoslangan qidiruv tizimlariga jo‘natadi va natijani turli kombinasiyada ko‘rsatadi. Ustunlik tomoni — ko‘p miqdorda ma’lumotlar topishi va implementasiya jarayoni osonroqligidir. Ushbu qidiruv tizimi kam uchraydigan ma’lumotlarni qidirshda yaxshi hisoblanadi.

- Gibrid formadagi qidiruv tizimi — odatda nisbatan kichik indeksga ega, lekin boshqa qidiruv tizimlariga ham so‘rovnoma jo‘natib, natijani kombinasiyalangan tarzda ko‘rsatishi mumkin. Kam uchraydigan ma’lumotlarni qidirishda yaxshi emas.

- Guruhlashtirilgan qidiruv tizimi — nisbatan yangi, bunda qidiruv so‘rovnoma o‘z qidiruv tizimiga ega bir necha kompyuterlarga jo‘natiladi va natija umumlashtiriladi. Markazlashtirilmagani uchun uzilib qolish xavfi yo‘q, ishonchli, lekin markaziy tsenzura (cheklashlar) qo‘yishning iloji yo‘q.

Interpretasiya Foydalanuvchining qidiruv so‘rovnoma qidirsh jarayoni boshlanishidan oldin kerakli qidiruv algoritmiga tushunarli qilib interpretasiya (tarjima) qilinadi. Bu esa o‘z navbatida so‘rov sintaksisini imkon qadar soddaroq qilish va murakkab so‘rovlarni bajarish imkonini yaratishga xizmat qiladi. Ko‘plab qidiruv tizimlari matematik mantiqdagi Bul operatsiyalari yordamida turli kalit-so‘zlarning mantiqiy birikmasini hosil qila oladi. Natijada esa ma’lum kalit-so‘zga ega web-sahifani topish imkoni paydo bo‘ladi. Eng yangi qidiruv tizimi tabiiy tilni tushunadigan qidiruv tizimini bo‘lib, uni semantik qidiruv tizimi deb atashadi.

Eng ko‘p qo‘llaniladigan qidiruv tizimlarining belgilari Eng ko‘p qo‘llaniladigan belgilar kombinasiyasi WWW dan axborot manba‘i sifatida, matnli ma’lumotlar uchun esa HTML-format va qidiruvni amalga oshirishda esa indeks yaratishdan foydalanadi. So‘rovnoma interpretasiya qilish ko‘pincha soddagina sintaksisga asoslanga holda amalga oshiriladi. Eng yirik qidiruv tizimi hisoblanmish Google, Yahoo Search va Microsoft Live Search mana shu uslubda ishlaydi. **Natijani ko‘rsatish** Qidiruv natijasi ko‘rsatadigan sahifa ko‘pgina qidiruv tizimlari tomonidan ikkiga: tabiiy ro‘yxat va homiylar linklariga ajratiladi. Homiylar linklari to‘lov asosida qidiruv indeksiga kiritilgan bo‘lsa, tabiiy ro‘yxatda qidirilayotgan kalit-so‘z qatnashgan bo‘lsagina ko‘rsatiladi. Foydalanuvshiga qidiruv tizimidan foydalanishni osonlashtirish maqsadida natijalar muvofiqlik boy‘icha (Ranking) saralanadi, lekin har bir qidiruv tizimi saralash uchun o‘z me‘yorlariga egadir. Bu me‘yorlarga quyidagilar kiradi:

- ma’lumotning ahamiyati (Google uchun PageRank-ko‘rsatkichi)

- har bir topilgan ma'lumotda qidirilayotgan kalit-soʻzning qanchalik koʻp uchrashi va joylashgan oʻrni
- soʻralgan ma'lumotni baholash va soni
- boshqa sahifalardan ushbu kalit soʻz qatnashgan sahifaga qanchalik koʻp linklar berilganligi

www.uz milliy axborot-qidiruv tizimi — bu Internet tarmogʻi milliy segmentining axborotidan tez foydalana olish mexanizmi. www.uz tizimining asosiy xususiyatlari axborotning koʻp tilli (oʻzbek, rus) qidiruvi va boshqa milliy axborot tizimlari hamda ma'lumotlar bazalari bilan uzviy integratsiya hisoblanadi.

www.uz axborot-qidiruv tizimi quyidagilar orqali veb-sayt qidiruvini amalga oshiradi:

- Manzil boʻyicha
- Mazmuni boʻyicha www.uz servislariga quyidagi boʻlimlar kiradi:
- Katalog
- Top-reyting
- Jamlama statistika
- Yangiliklar

www.uz ning «Katalog» boʻlimi — bu Internet tarmogʻida ochiq foydalanish mumkin boʻlgan mavzu kataloglari boʻyicha roʻyxatga olingan va tartibga solingan, Oʻzbekiston Respublikasi saytlarining tavsiflari.

Katalog qidiruv ruknini taklif qilib, resurs qidiruvini engillashtiradi (Fan, Madaniyat, Sport, Jamiyat, Biznes, Yangiliklar, h.).

Katalog qidiruv tizimining faol foydalanuvchilari va www.uz moderatorlari tufayli har kuni yangi resurslar bilan toʻldiriladi. ID.UZ tizimida roʻyxatga olingan har bir foydalanuvchi yangi saytning manzilini katalogga qoʻshish mumkin.

Katalog qidiruv tizimining faol foydalanuvchilari va www.uz moderatorlari tufayli har kuni yangi resurslar bilan toʻldiriladi. ID.UZ tizimida roʻyxatga olingan har bir foydalanuvchi yangi saytning manzilini katalogga qoʻshish mumkin.

www.uz ni kengaytirish va modernizatsiya qilish boʻyicha ishlarni UZINFOCOM Kompyuter va axborot texnologiyalarini rivojlantirish va joriy qilish markazi amalga oshiradi.

www.uz ni kengaytirish va modernizatsiya qilish boʻyicha ishlarni UZINFOCOM Kompyuter va axborot texnologiyalarini rivojlantirish va joriy qilish markazi amalga oshiradi.

Mavzular boʻyicha ruknlarga qoʻshimcha ravishda foydalanuvchiga ulardagi axborotning tipi boʻyicha saytlarning tasnifi taklif qilinadi (Konferentsiyalar va seminarlar Kutubxona, Muzeylar, Hodisalar, Forumlar va chatlar, Tashkilotlar va h.).

www.uz bu koʻrib chiqish uchun ochiq va hamma foydalana oladigan top-reyting va saytlarning jamlama statistikasi. www.uz tizimi Oʻzbekiston saytlarining ochiq statistikasini yuritadi. Bu bilan resursning ommaviyligi belgilanadi va baholanadi. Reytingda ishtirok etuvchi barcha saytlarda www.uz tizimining hisoblagichlari oʻrnatilgan.

2.2. Ziyonet taʼlim portali

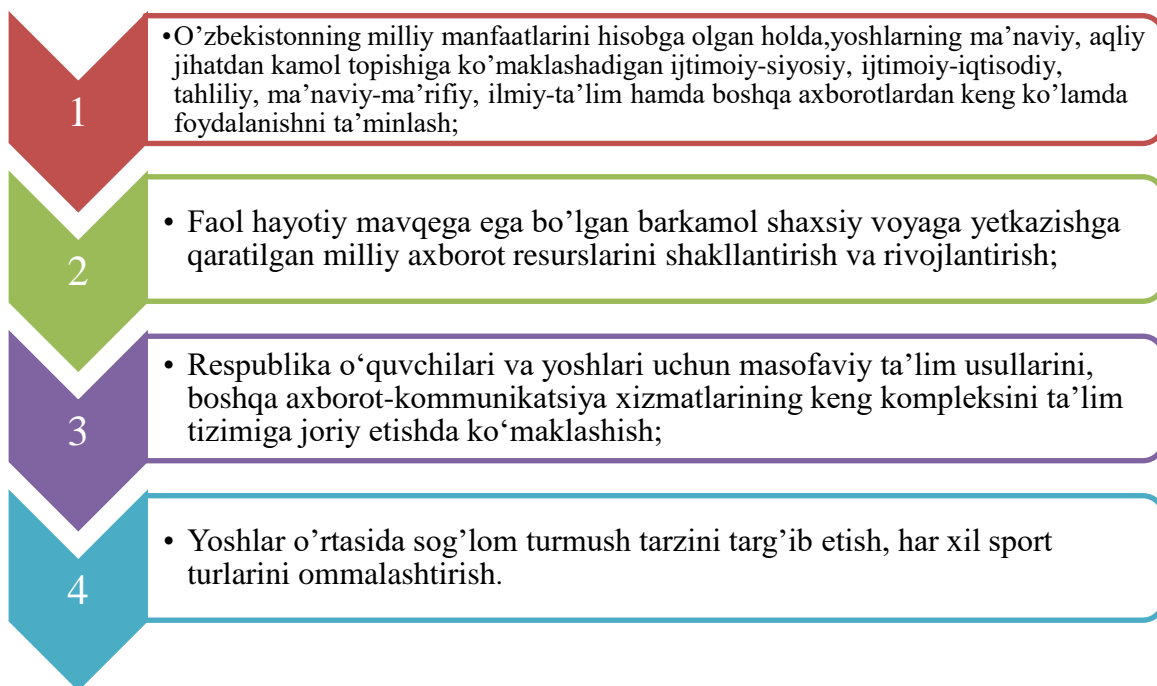
ZiyoNET taʼlim portali – oʻquvchi yoshlar, talabalar, murabbiylar, shuningdek

barcha portal foydalanuvchilari uchun kerakli axborotlarni jamlash bilan bir qatorda, ularga axborot texnologiyalari sohasidagi kerakli ma'lumotlarni berish, o'zaro muloqot qilish va tajriba almashinishlari uchun zarur imkoniyatlarni yaratib beradi.

ZiyoNET jamoat axborot ta'lim tarmog'i 2005 yil 28 sentabrdagi PQ-191- sonli "O'zbekiston Respublikasining jamoat ta'lim axborot tarmog'ini tashkil etish to'g'risida"gi Qaroriga muvofiq tashkil topgan.

ZiyoNET tarmog'ining asosiy maqsadi, respublika yoshlari hamda ta'lim oluvchilari uchun ta'lim olish tizimida keng ko'lamli axborot-kommunikatsiya xizmatlarini joriy etishdan iborat.

ZiyoNET tarmoqning asosiy vazifalari:

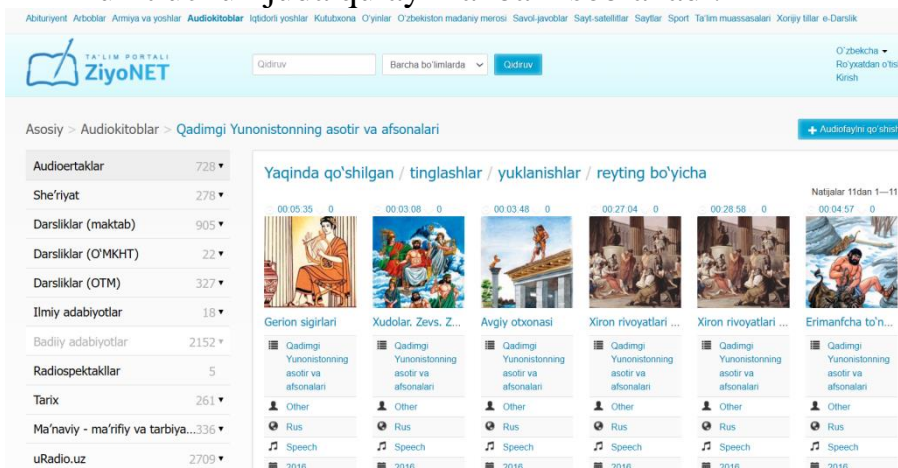
ZiyoNET portalning bosh sahifasi

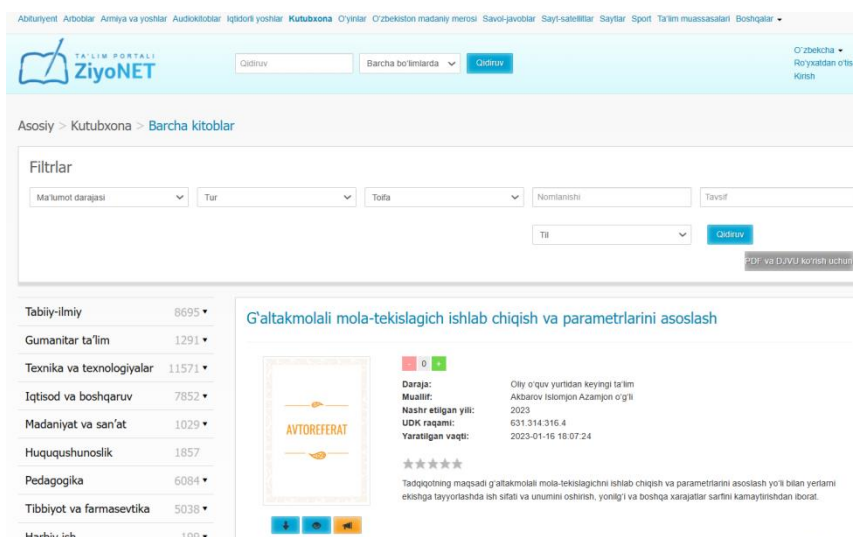
O‘zbekiston arboblari loyihasi. O‘zbekiston va butun Markaziy Osiyoning rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan arboblar, xalqimiz tarixida fan va madaniyat sohasida o‘chmas iz qoldirgan insonlar behisobdir. Ushbu bo‘limda aynan ularning hayoti va ijodi, faoliyati, bizga qoldirgan ma‘naviy boyliklari haqida ma‘lumot berilgan. O‘zbekiston arboblari loyihasida fan va texnika, dinshunos va ma‘rifatparvarlar, madaniyat, adabiyot namoyondalari, qahramonlar, ustoz va murabbiylar, davlat arboblari va vatandoshlarimizning erishgan yutuqlari shuhratini olamga tanitgan insonlar haqidagi ma‘lumotlar mavjud.

Audiokitoblar. Audiokitoblar bo‘limida ta‘lim oluvchilari uchun resurslarni o‘qish yoki ko‘rish hamda o‘zbek, qoraqalpoq, rus va boshqa tillardagi audiokitoblar va audiomateriallar tinglash zahirasini mujassamlashtirgan. Audiokitoblar bugungi tezkor va zamonaviy muhit uchun juda qulay manba hisoblanadi.

Kutubxona. Kutubxona bo‘limida ilmiy qo‘llanmalar, ma‘ruza matnlari, dars ishlanmalari va boshqa pedagogik ilmiy ishlar jamlanadi. Bu esa barcha pedagoglarning ish faoliyati jarayonida asqotadi. Ta‘lim jaryonida uning mazmundorligini oshirishda kerak bo‘ladigan foydali ilmiynazariy qo‘llanmalar to‘plami mujassam. Bugungi kunda mazkur bo‘limda 12 mingdan ortiq resurslar mavjud.

Sayt-satellitlar. Sayt-satellitlar bo‘limida ro‘yxatdan o‘tgan foydalanuvchilariga qulayliklar yaratish hamda o‘zlarining saytlarini bepul joylashtirish maqsadida ushbu xizmat portalda joriy qilingan. Sayt-satellitlar .uz milliy domenidagi uchinchi darajali sayt bo‘lib, Ziyonet portali tarkibida “*.zn.uz” domeni ko‘rinishida faoliyat ko‘rsatadi. Foydalanuvchi o‘zining shaxsiy veb-sahifasini sayt-satelliti xizmati yordamida mutloqo bepul shakllantirishi mumkin.

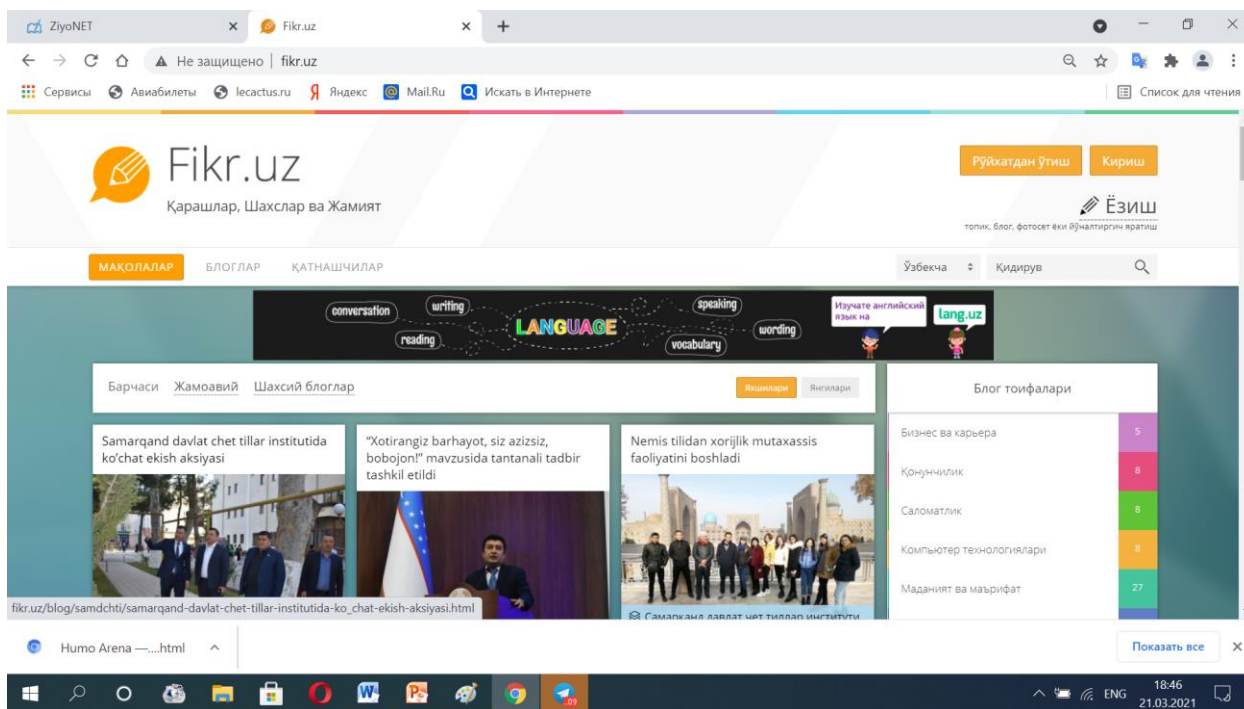
Ziyonet portali tarkibida yaratilgan Sayt-satellitlar afzalliklari:

- Bepul domen;
- Bepul 500 MB xosting;
- Sayt dizayni

O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligining 2015-yil 12-fevraldagi 31-sonli “Ziyonet tarmog‘i axborot resurslarini rivojlantirish, yangilash va ekspertizadan o‘tkazish bilan bog‘liq chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi buyrug‘i.

fikr.uz sayti mualliflik maqolalarini chop etish

Fikr.uz sayti Ziyonet axborot ta’lim tarmog‘i doirasida tuzilgan bo‘lib, foydalanuvchilar unda mualliflik maqolalarini chop etishlari va boshqa foydalanuvchilar bilan birga muhokama qiladilar. Maqolalar mavzu va mazmun jihatidan ta’lim, fan, madaniyat, sport, yuqori texnologiyalar va biznesga bag‘ishlangan bo‘lishi kerak. Fikr.uz saytining tuzilishi undan foydalanuvchi insonlarning ijodiy hamkorlikda saytni kerakli axborot bilan to‘ldirishga yo‘naltirilgan. Sayt foydalanuvchilari maqolalarni shaxsiy va jamoat bloglarida chop etishlari, so‘rovnomalar o‘tkazishlari hamda o‘zga foydalanuvchilar bilan muloqat o‘rnatishlari mumkin.

4.13-rasm. Fikr.uz saytning bosh sahifasi

Fikr.uz - bu uyushma, asosiy vazifasini umumiy qiziqishlar bilan birlashkan va reyting tizimi orqali saytning barcha foydalanuvchilarning faoliyatiga asosiy ta'sir qo'rsatadigan odamlar guruhi bajaradi.

Fikr.uzning maqsadi - foydalanuvchiga IT, ta'lim, madaniyat, sport, ilm-fan va boshqa sohadagi mashhur bo'lgan shaxslar bilan, hamda bir qator zaruriy-muhim savollarni bajarishda mas'ul bo'lgan davlat va ijtimoiy tashkilotlar vakillari bilan muamola qilishi uchun sifatli kontentga ega bo'lgan resurs yaratish.

Shaxsiy blog – Fikr.uz saytidan ro'yxatdan o'tgach, sayt qonun-qoidalariga muvofiq tarzda foydalanuvchiga odatiy holda biriktiriluvchi blog. Shaxsiy blog muallifi – Fikr.uz dan ro'yxatdan o'tgach, blogga biriktirilgan foydalanuvchi.

Jamoat blogi – jamoa tomonidan yuritiluvchi blog. Fikr.uz saytidagi barcha jamoat bloglari mavzu asosida yo'nalishga ega bo'lib, reytinglarini hisobga olganda "Yaxshi" va "Yomon" ovozga ega bo'lgan turlarga ajratiladi. «Yaxshi» ovoz – bu blog foydalanuvchilari tomonidan ijobiy ovozga ega bo'lgan blog. «Yomon» ovoz – foydalanuvchilar tomonidan ma'qullanmagan bloglar.

Shaxsiy blog muallifi - Fikr.uz dan ro'yxatdan o'tgach, blogga biriktirilgan foydalanuvchi.

Jamoaviy blogni yaratish uchun foydalanuvchi avtorizatsiyadan o'tgandan so'ng «Yozish» ishoratini bosib topik qo'shish sahifasida «Blog yaratish» tugmasini bosish lozim. Yangi ochilgan sahifada mahsus shaklda kuydagi ma'lumotlarni qiritish kerak:

- blogning nomi;
- blogning URLsi;
- blogning yo'nalishi;
- blog xaqida qisqa ma'lumot;
- topiklarni blogga e'lon qilish uchun foydalanuvchi reytingiga cheklash o'rnatish;

blogning Avatarini o'rnatish. Kerakli ma'lumotlarni qiritgandan so'ng «Saqlash» tugmasini bosish mumkin.

Jamoaviy blogni Fikr.uz saytidan ro'yxatdan o'tgan va ≥ 2 reytingiga ega bo'lgan har bir foydalanuvchi jamoat blogini yaratadi.

Jamoat blogining sohibi o'z xohishiga binoan blogni o'chirib tashlay olmaydi. Blogni o'chirish uchun blog sohibi(blog tuzuvchisi) Fikr.uz saytining ma'muriyatiga o'z nomini va blog manzili ko'rsatilgan ko'rsatkichni, blogni o'chirib tashlash sababini ko'rsatib bildirgi xati yubormog'i lozim.

The screenshot shows the Fikr.uz website interface. At the top, there's a navigation bar with 'MAQOLALAR', 'BLOGLAR', and 'QATNASHCHILAR'. The main content area features a blog profile for 'Ўзбекистон давлат jismoniy tarbiya universiteti' with a rating of +181.80. Below the profile, there are several article cards with images and titles. On the right side, there's a sidebar titled 'Блог тоифалари' (Blog categories) with a list of categories and their respective counts: Бизнес ва карьера (5), Креативлик (8), Селоветлик (8), Компьютер технологиялари (8), Маданият ва маърифат (27), Халқаро аёнликлар (5), Учрашувлар (5), Илим-фан (91), Жамият (47), Шеърлар ва адабиёт (21), Спорт (8), Чет тили (13). At the bottom of the sidebar, there's a 'Тўғридан-тўғри мулоқот' (Direct chat) button.

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti jamoaviy blogi

Maqola – blogdagi xabar. Maqolaning mazmuni u e'lon qilinayotgan blogning yo'nalishiga mos kelishi kerak. Fikr.uz ning istalgan blogida joylashtirilgan maqolalar reytingdagi mavqeiga ko'ra “Yaxshi” va “Yomon” maqolalarga ajratiladi. Barcha bloglarda ajratilgan ballar miqdori mavjud bo'lib, ularga ko'ra maqolaning “Yaxshi” yoki “Yomon”ligi belgilanadi. «Yaxshi» maqola – bu foydalanuvchilar tomonidan ma'qullangan maqola. «Yomon» maqola – foydalanuvchilarga mavzu va mazmun jihatdan yoqmagani maqola.

Shahsiy yoqi kollektiv blogda maqola yaratish uchun, foydalanuvchi saytda avtorizatsiyadan o'tish lozim. Avtorizatsiyadan o'tgandan so'ng, «Yozish» tug'masi paydo bo'ladi. Maqola yaratish sahifasiga o'tish uchun ushbu ishoratni bosish kerak. Yangi ochilgan sahifada mahsus shaklda kuydagi ma'lumotlarni qiritish lozim: • blogni tanglash; • topikning mavzusini yaratish; • topikni kontent bilan to'ldirish (matn, surat); • topikga belgilar berish. Kerakli ma'lumotlarni qiritgandan so'ng «Elon qilish» tugmasini bosish mumkin. Yaratilgan topikni tanglangan blogda e'lon qilish mumkin yoqi chernoviklarda saqlab qolish xam mumkin. Chernoviklarda saqlanib qolgan topiklarni bu sahifada ham «Chernoviklar» bo'limida qarab chiqish yoqi e'lon qilish mumkin.

Fikr.uz saytidan ro‘yxatdan o‘tganlar o‘z reyting ko‘rsatkichlariga ko‘ra shaxsiy va jamoat bloglaridagi maqolalarga o‘z izohlarini bildiradilar. Fikr.uz sayti foydalanuvchisining qoldirgan barcha izohlari jamoatchilik tomonidan baholanadi.

Fikr.uz saytidan foydalanishning qulayligini oshirish maqsadida belgilar qo‘llanadi. Saytning bosh sahifasida maqolalarning asosiy mazmunini ochuvchi, ommabop tarzda o‘qilayotgan maqolalarni aks etuvchi maxsus belgilar bilan so‘zlar ajratilgan. Fikr.uz saytida belgilar maqolani tayyorlash va tahrirlash vaqtida qo‘yiladi.

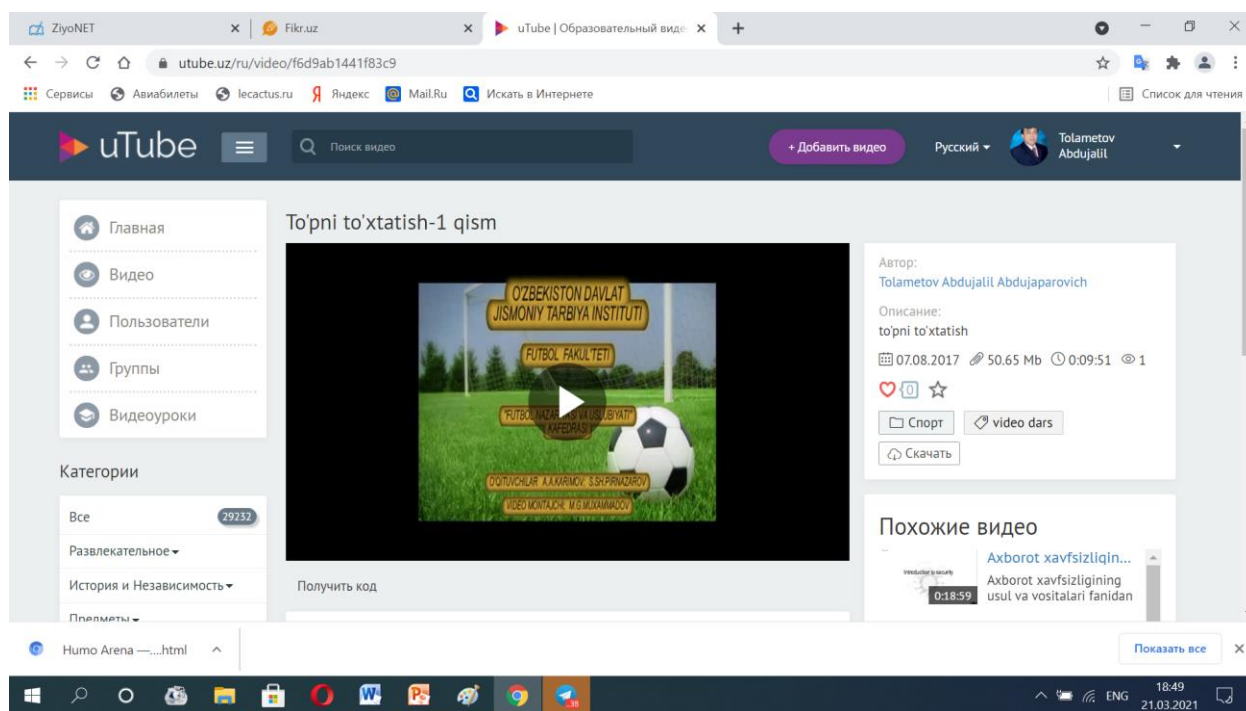
Savol va topshiriqlar

1. Fikr.uz Shaxsiy blog u nima?
2. Fikr.uz Jamiat blogi
3. Fikr.uz Jamiat blogi u nima?
4. Jamoaviy blogni qanday yaratish mumkin?
5. Jamoaviy blogni qanday yaratish mumkin?
6. Fikr.uz Jamoaviy blogni kim yarata oladi?
7. Jamoaviy blogni kim o‘chira oladi?
8. Maqola u nima?
9. Maqolani kanday yozish mumkin?
10. Maqolalarga izohlar u nima?

uTube.uz – bu ochiq ta’limiy videoportal

uTube.uz – bu ochiq ta’limiy videoportal. uTube.uz portalida ko‘plab video ma’ruzalar va video darsliklar, turli yo‘nalishlar bo‘yicha seminar hamda intervyular to‘plangan. Biz ta’lim olishning yangi shakllarini (masofali, asinxron, uzluksiz) joriy qilinishini ta’minlaymiz.

Barcha materiallar on-line ko‘rish uchun mavjud. Shuningdek, portaldan materiallarni ko‘chirib olish imkoniyati mavjud. Ushbu portalga ma’lumotlarni qo‘shish imkoniyati id.uz tizimidan ro‘yxatdan o‘tgan barcha foydalanuvchilar uchun mavjud.

uTube.uz saytning sahifasi

Ushbu sayt quyidagi xizmatlarni taqdim etadi:

videomateriallarni on-line ko'rish;

videomateriallarni joylashtirish;

videomateriallarni ko'chirib olish;

foydalanuvchi videomaterialiga havolani joylashtirish.

Hozirgi vaqtda saytda quyidagi namunalarda videolarni joylashtirish mumkin:

Avi, webm, mp4, mpeg, movie, mov, mv va mkv.

Yuklanadigan fayllarga qo'yiladigan cheklov 2 000 Mb ni tashkil etadi, ya'ni ko'rsatilgan o'lchamdan kattaroq bo'lgan fayllar server tomonidan qabul qilinmaydi va saytga joylashtirilmaydi. Foydalanuvchilar tomonidan yuklangan barcha fayllar server tomonidan 854px ga 480px o'lchamdagi mp4 formatga o'zgartiriladi.

Videoni saytga qo'shish uchun foydalanuvchi saytda avtorizatsiyadan o'tib, «Videoni yuklash» tugmasini bosishi kerak.

Videoni qo'shish jarayoni ikki bosqichdan iborat:

Birinchi bosqich – yuklanayotgan videoning nomi (sarlavha) va tavsifini qiriting, tegishli bo'limni tanlang va qidiruv sharoiti mavjud bo'lishi uchun muhim so'zlarni qiriting.

Yuklanayotgan video uchun qo'shimcha parametrlarni qo'shish imkoniyati mavjud bo'ladi: Videoingizni hamma ko'rishiga ruxsat berish yoki faqat siz va do'stlaringizgina ko'rishi mumkin bo'lgan yopiq holatini tanlash.

 >
 Добавить видео Сохранить

Название *

Описание *

Теги *

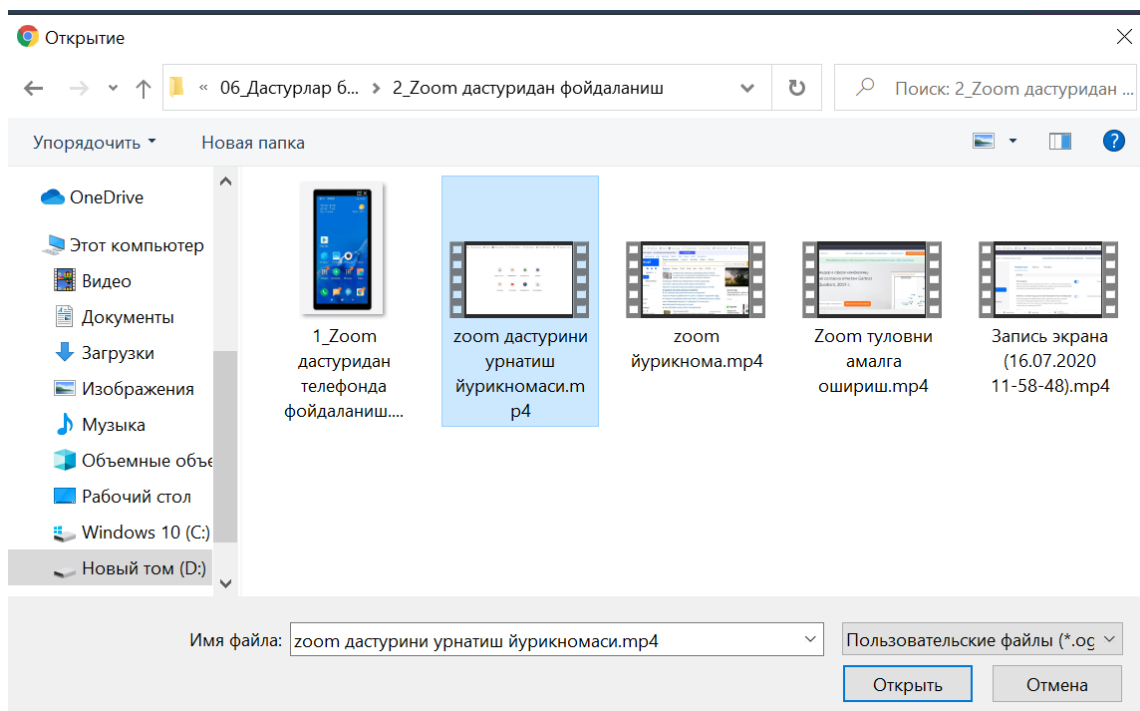
Категория *

Группа (не обязательно)

Скрыть видео Запретить комментировать

 >
 Добавить видео Сохранить

Видео

 >
 Добавить видео Сохранить

Видео

Barcha ma'lumotlarni kiritgandan so'ng «Keyingi qadam» tugmasini bosish lozim.

Ikkinchi bosqich – yuklash uchun kerakli videoni tanlang va «Yuklash» tugmasini bosing. Agar faylning hajmi 1000 Mb dan ortiq bo'lmasa, u holda sizda yuklash, so'ng videoni konvertatsiya qilish jarayoni namoyish etiladi. Keyin sizga videoni saqlash taklif etiladi. Video saqlagandan so'ng yuklangan faylni ko'rish imkoniyatini beruvchi sahifa ochiladi.

Yuklanayotgan videoning maksimal xajmi 1000 Mb dan ortishi kerak emas.

Yuklangan fayl moderatorlar tomonidan sayt talablariga muvofiqligi bo'yicha tekshiriladi. Bitta videomaterialni ko'rib chiqish muddati ish kuni davomida ko'pi bilan ikki soatni (dushanba kunidan juma kunigacha 09-00 dan 17-30 gacha) tashkil qiladi. Ish kunining soat 17-30 dan keyin yuklangan materiallar, keyingi ish kunining soat 11-00 gacha ko'rib chiqiladi. Ish kuni bo'lmagan kunlarda yuklangan materiallar, keyingi ish kunining kunduzgi soat 12-00 gacha ko'rib chiqiladi.

Foydalanuvchilar saytga quyidagi formatdagi videolarni yuklashlari mumkin: avi, webm, mp4, mpeg, movie, mov, mv i mkv.

Yuklangan video sayt moderatorlari tomonidan tekshiriladi va video o'quv-ta'limiy yoki madaniy-ma'rifiy mazmunida bo'lib, saytning Foydalanuvchi kelishuvi qoidalariga mos kelishi shart.

Videoni ko'chirib olish uchun foydalanuvchi qiziqtirgan videoni tanlab, «Qo'chirish» tugmasini bosishi yetarlicha. uTube.uz saytidagi barcha videolarni onlayn qo'rish va yuklab olish bepul ravishda taqdim etiladi.

O'z videoingizni o'chirish uchun saytda avtorizatsiyadan o'tish lozim, keyin esa o'z profilingizga kirib, «Mening video» sahifasiga o'tishingiz lozim. Ushbu sahifada yuklangan videoni o'chirish va tahrirlash funksiyalari mavjud.

Videolar faqat ushbu Foydalanuvchi kelishuvi bandlarida ko'rsatilgan qoidalarga mos kelmagan taqdirda moderatorlar tomonidan o'chirilishi mumkin.

Kerakli videoni topish uchun qidiruv tizimidan foydalanish mumkin. Buning uchun qidiralayotgan videoning nomi yoki muhim so'zlarini qiritib, «Enter» ni bosish lozim.

Yangi guruhni qo'shish uchun saytda avtorizatsiyadan o'tgach, «Guruhlar» bo'limiga kirib, «Guruh yaratish» tugmasi bosiladi. Ochilgan sahifadagi maxsus shaklda yangi guruh to'g'risidagi tegishli ma'lumotlarni to'ldirish, aynan guruhning bosh rasmini tanlash, guruhni nomlash, unga tavsif berish, shuningdek, guruh kategoriyasi, turini (barcha ko'rish uchun ochiq yoki siz va do'stlaringiz ko'rish mumkin bo'lgan yopiq holat) tanlab, «Guruh yaratish» tugmasini bosish kerak.

Guruhga videolavha qo'shish uchun avvalambor unga a'zo bo'lish kerak. Buning uchun siz «Guruhlar» bo'limiga kirib, tegishli guruhni tanlashingiz va nomiga bosib turib, «Guruhga a'zo bo'lish» tugmasini bosasiz. Guruh a'zosi bo'lganingizdan so'ng siz unga o'z videolavhalaringizni joylashtirishingiz mumkin.

Savol va topshiriqlar

1. uTube.uz qanday sayt?
2. Yuklanayotgan videoning maksimal xajmi qanday?
3. Videoni qanday qo'shsa bo'ladi?

4. Yuklangan video saytda qachon paydo bo‘ladi?
5. Saytga qaysi video formatlarini yuklash mumkin?
6. Men video yukladim, ammo u saytda paydo bo‘lmadi. Nimaga?
7. Videoni qanday o‘chirish mumkin?
8. Video faylim saytdan o‘chirildi. Nimaga?
9. Video qanday topiladi?
10. Yangi guruhni qanday qo‘shish mumkin?
11. Guruhga qanday qilib video joylashtirish mumkin?

3-mavzu. Internet va uning ahamiyati

Reja:

3.1. Elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar

3.2. Milliy axborot qidiruv tizimi. Davlat axborot resurslari va interaktiv xizmatlari

3.3. Online tizimlar. Konvertorlar

3.4. Axborot xavfsizligi

Internet tarmog‘i tuzilishi. Internet tarmog‘ining eng ommabop xizmatlari. Elektron pochta va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish. Milliy axborot qidiruv tizimi. Davlat axborot resurslari va interaktiv xizmatlari. Ta‘lim portallari. Online tizimlar. Konvertorlar. Axborot xavfsizligini ta‘minlashning vositalari.

3.1. Elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar

3.1.1. Internet haqida tushuncha

Hozirgi kunni, odamlar uchun juda ko‘p imkoniyatlarni ochib bergan, internetsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Ko‘plab foydalanuvchilar internet nima ekanligiga aniq javob bera olmaydilar.

Bugungi kunda internet inson hayotining eng muhim qismlaridan biriga aylandi. Internetda qiziqarli ma‘lumotlar olish, ta‘lim, biznes yuritish va ko‘plab boshqa imkoniyatlarni beradi. Tabiiyki, u suv yoki oziq-ovqat kabi muhim emas. Ammo yo‘q bo‘lib qolsa, insoniyatni bir necha asr orqaga qaytarib yuboradi. Keling, internet nima ekanligini va u bizning hayotimizda qay darajada muhimligini tahlil qilaylik.

Internet nima? Deb savol berilganda odamlar aniq javob berishga qiynalishadi. Ayrimlar uni aloqa vositasi deb bilsa, boshqalar ma‘lumotlar ba‘zasi yoki biznes yuritish uchun qulay tizim deb hisoblaydi. Lekin, bu tushunchaning aniq ta‘rifi bor.

Oddiy soʻz bilan aytganda, internet bu dunyoning turli burchaklarida joylashgan va maʼlumot olish uchun moʻljallangan aloqa kanallari orqali bir-biriga ulangan koʻplab kompyuterlardir. Yaʼni, server va mijozdan iborat global tarmoq degani. Internet nima ekanligini tushuntirishda, eng muhim narsa bu, juda koʻp maʼlumotlarni qabul qila oladigan va qayta ishlaydigan kuchli kompyuterlardan tashkil topgan serverlarga oʻrnatilgan dastur ekanligini aytib oʻtishdir.

Global internet tarmoqlarining imkoniyatlari

Internet foydalanuvchilar uchun doimiy ravishda kengayib boradigan koʻplab imkoniyatlarni taklif etadi.

Baʼzi odamlar uchun Internet, qiziqarli va qulay dam olishni tashkil etishga xizmat qiladi. Tadbirkorlar uchun esa, global tarmoq tijorat faoliyatini amalga oshirishning turli usullarini, shu jumladan, qidiruv tizimlarida veb-saytlarni targʻib qilish va auditoriyani jalb qilishning boshqa usullarini onlayn tarzda taqdim etadi.

Bugungi kunda sizda onlayn loyihangizga sarmoya kiritish imkoni bor, bu esa, siz uchun barqaror daromad manbaiga aylanishi mumkin.

Internetning qirralari juda koʻp, shuning uchun, har bir foydalanuvchi oʻz turmush tarzi va xarakteri asosida toʻgʻri keladiganini tanlashi mumkin. Biroq, odamlarning aksariyati uchun global tarmoq faqatgina axborot olish uchun standart vosita boʻlib qolgan.

FTTB (FTTH) — Eng mashhur texnologiya, uning prinsipi xizmat koʻrsatuvchi provayder bilan bogʻlaydigan kommutator oʻrnatishdadir. Xonadonga, yohud uyga, kompyuter yoki routerga ulanadigan sim kiritiladi. Bunday internetning maksimal tezligi 1 soniyada 1 Gbitni tashkil etadi.

Internet foydalanuvchilar uchun doimiy ravishda kengayib boradigan koʻplab imkoniyatlarni taklif etadi.

Baʼzi odamlar uchun Internet, qiziqarli va qulay dam olishni tashkil etishga xizmat qiladi. Tadbirkorlar uchun esa, global tarmoq tijorat faoliyatini amalga oshirishning turli usullarini, shu jumladan, qidiruv tizimlarida veb-saytlarni targʻib qilish va auditoriyani jalb qilishning boshqa usullarini onlayn tarzda taqdim etadi.

Bugungi kunda sizda onlayn loyihangizga sarmoya kiritish imkoni bor, bu esa, siz uchun barqaror daromad manbaiga aylanishi mumkin.

Internetning qirralari juda koʻp, shuning uchun, har bir foydalanuvchi oʻz turmush tarzi va xarakteri asosida toʻgʻri keladiganini tanlashi mumkin. Biroq, odamlarning aksariyati uchun global tarmoq faqatgina axborot olish uchun standart vosita boʻlib qolgan.

Nazorat savollari

1. Internet tarmogi nima?
2. Internet tarmogiga ulanish qanday usullarini bilasiz?
3. Internet tarmogi deb nimaga aytiladi?
4. Internetni kaysi soxalarga tabik kilish mumkin?
5. Kompyuter tarmoklari bir-biridan nima bilan farklanadi?
6. Lokal kompyuter tarmogi deganda nimani tushinasiz?
7. Internet tarmogiga ulanishn qanday usullari mavjud?
8. Internet provayderi deb nimaga aytiladi?

3.1.2. Elektron pochta va undan foydalanish

Internet–xalqaro tarmog‘ining asosini Electronic mail (e-mail) – Elektron pochta xizmati tashkil qiladi.

Elektron pochta maxsus dastur bo‘lib, uning yordamida dunyoning ixtiyoriy joyidagi elektron manzilga xat, hujjat, ya’ni ixtiyoriy faylni tezda (bir necha soniyalarda) jo‘natish va qabul qilib olish mumkin.

Bundan tashqari ma’lum talablar mavjud, ya’ni bunda xat jo‘natayotgan foydalanuvchi va qabul qilayotgan foydalanuvchi ham Internet tarmog‘iga ulangan kompyuterga murojaat qilish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak.

2.1.-rasm. Elektron xabar uzatish ketma-ketligi

Xabar va pochta kutisi tushunchalari

Xabar, umuman olganda, foydalanuvchi pochta orqali yuborishi kerak bo‘lgan ma’lumot hisoblanib va oldindan boshqa dasturda tayyorlanadi, keyin elektron pochta orqali jo‘natiladi

Pochta qutisi – bu foydalanuvchi uchun elektron pochta xizmatini taqdim etuvchi kompyuterda qayd qilingan nomdir

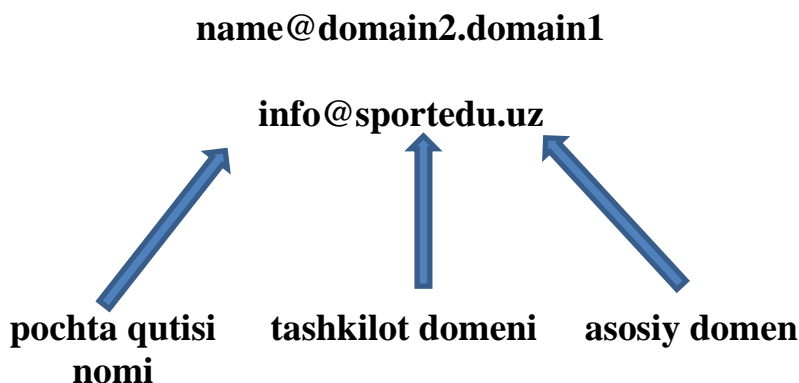
Ushbu nom kompyuter xotirasida papka ko‘rinishida shakllantiriladi va u o‘zida kiruvchi va chiquvchi xabarlarni vaqtinchalik saqlaydi.

Elektron pochta manzili(____ @ _____.)

Elektron pochta manzili

Elektron pochta manzili: pochta qutisi nomi va pochta serveri manzilidan iborat bo‘ladi

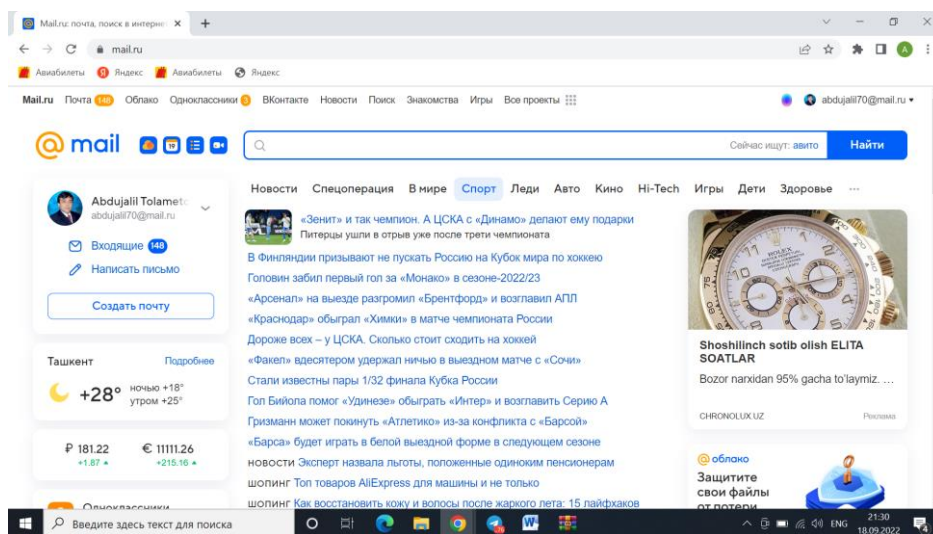

Elektron pochta (E-mail)-Internetning eng ko‘p tarqalgan xizmatlaridan biri. Elektron pochta jo‘natish va ularga javob berish qulayligi tufayli, internet foydalanuvchilar orasida axborot almashishdan butun dunyo bo‘yicha tarqalib ketdi.

Elektron pochta boshqa turdagi axborot almashinishdan ko‘p afzallik tomonlari mavjud. Elektron pochta orqali jo‘natilgan xat dunyoning hohlagan burchagiga yetib borishi mumkin.

Mail.ru elektron pochta yangi elektron pochta yaratish.

Birinchi o‘rinda brauzerni ochib adres maydonchasiga mail.ru adresini yozamiz. Natijada quydagi sahifa paydo bo‘ladi.

2.3.1.-rasm. Mail.ru elektron pochta bosh sahifasi

Bu sahifadan “Sozdat pochta” so‘zining ustiga bosamiz.

“Registratsiya v pochte” so‘zining ustiga bosganimizda. Quydagi oyna xosil bo‘ladi. Bu sahifada o‘z xaqimizda va‘lumot kiritamiz.

Masalan:

Imya – ism

Familiya – familiyamiz

Tug‘ilgan oy, kun, yil

e-mail- shaxsni tasdiqlovchi login

parol – ximoya uchun kalit va x.k.

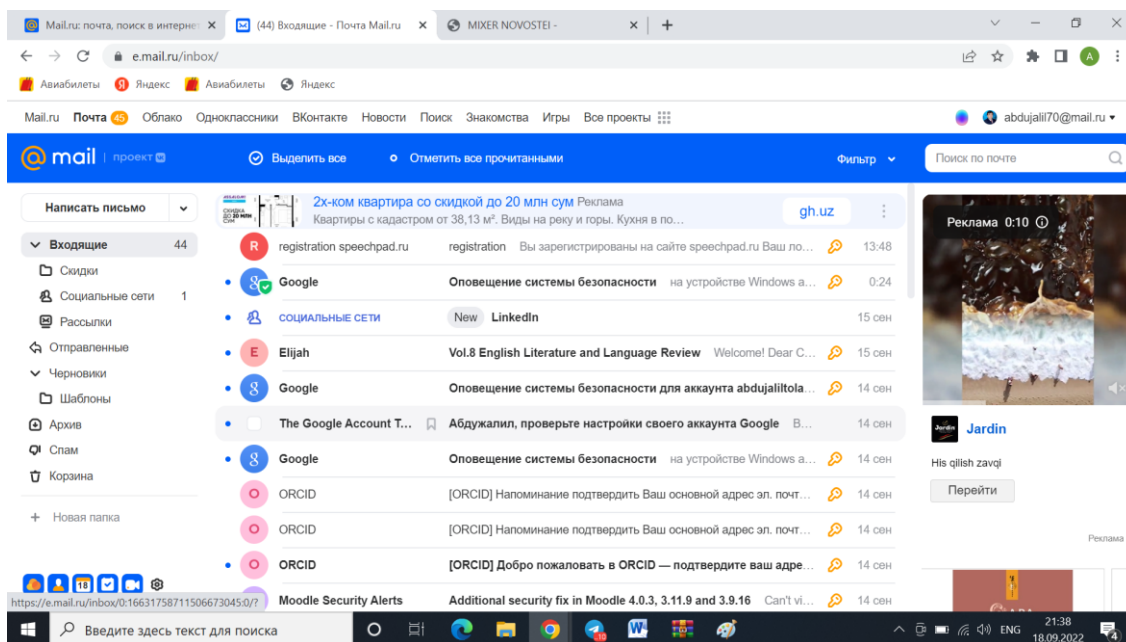
2.3.2.-rasm. Mail.ru elektron po‘chtasida ro‘yxatdan otish sahifasi

Anketa to‘ldiriladi va “Sozdat” tugmachasi ustiga bosiladi.

Ro‘yxatdan o‘tgandan so‘ng shaxsiy kabinetga kirish uchun o‘zimizning login va parolimizni quydagi yacheykalarga kiritamiz xamda “Voyti” tugmachasini bosamiz.

2.3.3.-rasm. Mail.ru elektron po‘chtasida login va parolni kiritish

“Войти” tugmachasini bosganimizdan so‘ng yangi quyidagi saxifa paydo bo‘ladi. Bu saxifada foydalanuvchining kirish va chiqish xatlari turadi.

2.3.4.-rasm. Mail.ru elektron ichki sahifa ko‘rinishi

Nazorat savollari

1. Elektron pochta nima ?
2. Elektron pochtdan kanday foydalanamiz?
3. Ommabop elektron pochtaga misollar keltiring.

3.1.3. Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish

Hozirda hayotimizni internetsiz, axborotsiz tasavvur qilish qiyin. Yer yuzidagi deyarli har bir inson jahon global tarmoq resurslariga kirish imkoniyatiga ega. Veb-texnologiyalarning rivojlanishi va ularning zamonaviy jamiyatga ta’siri an’anaviy aloqa yo‘nalishlarining o‘zgarishiga, Internetda muloqot qilish usullari va shakllarining o‘zgarishiga olib keldi. Internet turli shaharlar va mamlakatlardagi odamlar o‘rtasida ma’lumot, bilim va muloqotni to‘siqsiz uzatish hamda almashish uchun platformaga aylandi.

Ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot hozir butun dunyo bo‘ylab millionlab odamlarning kundalik hayotining bir qismiga aylandi. Internet odamlarga istalgan vaqtda muloqot qilish imkonini berdi va ijtimoiy tarmoqlar odamlar o‘rtasidagi munosabatlarni onlayn o‘rnatish, ijtimoiy komponentini faollashtirish imkonini beruvchi o‘ziga xos vositadir.

So‘nggi paytlarda “ijtimoiy tarmoqlar” dan foydalanish mashhur bo‘ldi. Ular haqida eshitmagan odam yo‘q. Ijtimoiy tarmoqlar interaktiv ko‘p foydalanuvchili veb-sayt bo‘lib, uning tarmoq ishtirokchilarining o‘zlari kontektlarni to‘ldiradi. Sayt - bu umumiy manfaatlar bilan birlashgan foydalanuvchilar guruhi bilan muloqot qilish imkonini beruvchi avtomatlashtirilgan ijtimoiy muhit. Bularga so‘nggi paytlarda faol rivojlanayotgan tematik tarmoq forumlari va boshqalar kiradi.

Ta'lim jarayonida "Ijtimoiy tarmoqlar"dan foydalanish ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi o'rtasida interaktiv hamkorlikni amalga oshirish imkonini beradi. Bunda ma'lumotlarni barchasini "Ijtimoiy tarmoq" serverida arxivda saqlash va uni internetga kirish imkoni bo'lgan istalgan joyda olish imkoniyati mavjud.

Ijtimoiy tarmoq - umumiy manfaatlar, umumiy sabablar yoki bir-biri bilan muloqot qilish uchun boshqa sabablarga ko'ra bog'langan odamlar jamoasi.

Internetda ijtimoiy tarmoq - bu dasturiy ta'minot xizmati, guruh yoki guruhlardagi odamlarning o'zaro muloqati uchun platforma. Internet nuqtai nazaridan, bu virtual tarmoq, uning foydalanuvchilari, shuningdek, global tarmoq saytlarida ularning manfaatlariga mos keladigan turli foydalanuvchilar va axborot resurslari o'rtasida aloqalarni o'rnatish uchun xizmatlarni taqdim etish vositasi.

Ijtimoiy tarmoqlar va onlayn hamjamiyatlarning shakllanishi World Wide Webning eng katta yutug'i hisoblanadi. "Ijtimoiy tarmoqlar - bu ijtimoiy munosabatlarni qurish, aks ettirish va tartibga solish uchun mo'ljallangan platforma, onlayn xizmat yoki veb-sayt bo'lib, ularning vizual tasvirlardir.

Ta'lim sohasida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning asosiy imkoniyatlari:

1. Ijtimoiy tarmoqlarda ijodkor yoshlarni ma'lum bilim yo'nalishiga intilish, shuningdek, ushbu bilimlarni amaliyotda qo'llash jarayonida hamkorlik qilish istagini birlashtiruvchi muayyan guruhlar yoki jamoalar tashkil etish orqali yoshlar bilan ishlashni kengaytirish.

2. Ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchilar o'zlari uchun qulay vaqtda tarmoqdagi o'quv kontentlarni olish va berish imkoni beradi. Shuningdek, har bir ta'lim oluvchi bilan yakka tartibda ishlash imkoniyati mavjudligi.

3. O'quv kurslardagi axborotlarni o'tkazib yuborilganda ixtiyoriy vaqtda munozaralarda qatnashish va vazifalarni bajarishga imkon beradi.

Ijtimoiy tarmoqlarning asosiy afzalliklari:

- bepulligi, ya'ni. hech qanday server uchun texnik xizmat ko'rsatish talab qilinmaydi, shuningdek, saytni rivojlantirish uchun pul to'lash shart emas;

- ularning aksariyatida ro'yxatdan o'tish va foydalanish mutlaqo bepul, bu esa pulni tejash imkonini beradi;

- aksariyat hollarda turli xil kontentni, masalan, audio-video fayllar, tasvirlar va h.k.larni saqlash uchun cheksiz disk maydoni taqdim etiladi;

- xakerlik hujumlaridan ishonchli himoya, ma'lumotlarni saqlash ishonchligi;

- pochta xizmatlari va axborot bildirishnomalarining qulayligi, bu ularni ta'lim oluvchilar bilan muloqot qilishda qulaylik yaratadi;

- o'quv jarayoni kuzatish;

- to'g'ridan-to'g'ri onlayn ishtirok etish imkoniyati va boshqalar.

Ijtimoiy tarmoqlardan o'quv jarayonida foydalanish ma'lumotlar almashinuviga yordam beradi, ta'lim oluvchilarning o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ijodiy qobiliyat va qiziqishni rivojlantirishni rag'batlantiradi. Bu omillarning barchasi bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Yuqoridagi muammolarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida o'qituvchilarning malakasini oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish, faol foydalanayotgan o'qituvchilarni moddiy va ma'naviy rag'batlantirish orqali hal etish mumkin.

YouTube¹, LLC-videomateriallar hostingini taqdim etuvchi veb sayt. YouTube dan foydalanish qulay va ko'rish osonligi tufayli juda ham mashhur va kirib ko'ruvchilari soni ko'pligi bo'yicha jahonda uchinchi o'rinda turadigan saytdir. Saytda video ko'ruvchilar soni kuniga 2 milliarddan ortiq hisoblanadi. Saytda professional videolavhalardan tortib, havaskor videolar, videobloglarga taqdim etilgan.

Telegram²- bepul dastur, tezkor aloqa almashish vositasidir. Har qanday qurilmalarga o'rnatish mumkin, masalan, kompyuter, smartfon telefon, planshet, televizor shuningdek onlayn versiyalari ham mavjud. Shuningdek, foydalanuvchilar matn, tasvir, video, audio va ko'p turdagi fayllarni (docx, rar, mp4, mp4 va hokazo), ovozli va video qo'ng'iroqlarni amalga oshirish, kanal va guruhlarda ovozli hamda video muloqotlarda ishtirok etish hamda havolalarni kompyuterdan smartfonga yuborish qulay bo'lgan dastur.

Telegram boshqa messenjerlardan farqli botlar va kanallar yaratish imkoniyati mavjud.

Botlar -Telegram messenjeri dasturining ichidagi foydalanuvchilarning savollariga javob berish, ma'lumot qidirish, mijozlarga maslahat berish imkonini beruvchi dastur. Kanallar - bu unga a'zo bo'lgan cheksiz foydalanuvchilarga xabar yuborish imkonini beruvchi chatlar. Ular blog va yangiliklar tasma sining aralashmasidir.

Kanallar - esa o'zida ko'pgina foydalanuvchilarni jamlab, ularga ma'lumotlar almashish joy. Telegramning rivojlanishi ko'plab ilmiy-ommabop kanallarning paydo bo'lishiga olib keldi. Bu esa ixtiyoriy soha mutaxassislari shu jumladan sport mutaxassislari sport turi bo'yicha alohida shaxsiy kanalini yuritishi hamda faoliyatidagi yangiliklar, fikrlar va yutuqlarini e'lon qilib borish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Sport ta'lim jarayonida Telegram messenjerdan foydalanib har bir sport turi bo'yicha alohida chatlarni yaratish bu esa sportda Telegram tarmog'ini targ'ibotchi sifatida yoshlarini jipslashtirish, tarmoqda sportga oid ommabop guruhlar orqali sportni respublikamizda yanada rivojlantirishda bevosita xizmat qiladi.

¹ YouTube platformasi 2005-yilda PayPalning ning sobiq xodimlari — Javed Karim, Chad Hurley, Steve Chenlar tomonidan ishlab chiqilgan va 2005-yilning 14-fevralida ro'yxatdan o'tkazilgan.

² Telegram -2013-yilda Rossiyalik aka-uka Nikolay va Pavel Durovlar tomonidan ishlab chiqilgan

Veb va mobil ilovalar ko‘pincha birgalikda ishlaydi, bu sizga turli xil kompyuterlar va qurilmalardan tarkibingizga kirish imkonini beradi.

Savol va topshiriqlar

1. Ijtimoiy tarmoq nima o‘zi, uning qanday turlarini bilamiz?
2. Ijtimoiy tarmoq: Undan siz qanday foydalanasiz?
3. Telegram tarmog‘idagi kanal turlari va ularning farqini izohlang.
4. Telegram tarmog‘ida qo‘shimcha administrator nima uchun kerak?

3.2. Milliy axborot qidiruv tizimi. Davlat axborot resurslari va interaktiv xizmatlari

3.2.1. Milliy axborot qidiruv tizimi

Qidiruv tizimi (inglizcha: search engine)- kompyuterda, kompyuter tarmog‘ida yoki butunjahon web tarmog‘ida World Wide Web saqlanayotgan ma’lumotlarni qidirishga mo‘ljallangan dasturdir. Internet qidiruv tizimi Information Retrieval systemdan kelib chiqqan. Bu sistema ma’lumotlar bazasi uchun kalit-so‘zlar indeksini yaratib, natijada ushbu kalit-so‘z qatnashgan qidiruv so‘rovnomasiga javob sifatida natijalar ro‘yxatini ko‘rsatish imkonini paydo bo‘ladi. Qidiruv tizimining afzalliklaridan biri bu kerakli ma’lumot yoki axborotni qisqa vaqt ichida kompyuter xotirasidan topib uni foydalanuvchiga yetkazishdir. Qidiruv tizimining asosiy vazifalari, hamda tarkibiy qismlari quyidagilardir:

- Indeks yaratish va yangilab turish (hujjatlardagi ma’lumotlar strukturasi)
- Qidiruv so‘rovnomalarini bajarish
- Qidiruv natijasini imkon qadar mazmunli, ya’ni tushunarli shaklda ko‘rsatish

Odatda ma'lumotlar qidirish avtomatik ravishda amalga oshiriladi, masalan WWWda Webcrawler, alohida kompyuterda esa foydalanuvchi belgilagan Indexlar ro'yxatidan barcha ma'lumotlarni o'qish.

Qidiruv tizimi turlari Qidiruv tizimlarini bir qancha belgilariga ko'ra turlarga ajratish mumkin. Quyidagi belgilar misol sifatida tanlangandir. Yangi qidiruv tizimini yaratishda ushbu belgilarning hammasini olish shart emas.

Axborotlar turi Turli xil qidiruv tizimlari turli xil axborot turlarini qidira oladi. Avvaliga umumiy qilib ma'lumotlar turini ko'rsatish mumkin, masalan, matn, tasvir, videotasvir, audiofayl va b. Natijalar ham ushbu turlarga bog'liq holda tartibga solinadi. Matn qidirilganda natija sifatida ushbu matndan kalit-so'z qatnashgan bir qism ko'rsatiladi.

Axborotlar manba'i Klassifikasiyaning yana bir turi bu qidiruv tizimi topgan axborotning manba'i hisoblanadi. Ko'pincha qidiruv tizimining nomi axborotlani qaysi manba'dan qidirishini ko'rsatadi.

- Web qidiruv tizimi — WWWdan ma'lumot qidiradi
- Usenet qidiruv tizimi — butun dunyoga taqsimlangan munozaralar mediumi (vositasi) hisoblanadigan Usenetdan ma'lumot qidiradi
- Intranet qidiruv tizimi — alohida tashkilotning ichki tarmog'idagi kompyuterlardan ma'lumot qidiradi
- Desktop qidiruv tizimi — alohida kompyuterning ma'lumotlar bazasidan ma'lumot qidiradigan dastur.

Amalga oshirish usuli

- Indeksga asoslangan qidiruv tizimi — hozirda eng muhim tizim. Bu tizim tegishli ma'lumotlarni topib, indeks yaratadi. Indeks shunday bir strukturaki, bunda saqlangan ma'lumotlar keyingi qidiruv vaqtida ham qo'llaniladi. Lekin bu tizimda indeksni yangilab turish va saqlash muammoli bo'lsa ham, qidiruv jarayoni tez ekanligi bu tizimning ustunligidir. Bu strukturani ko'pincha invers indeks deb ham atashadi.

- Meta qidiruv tizimi — qidiruv so'rovnomasini bir vaqtning o'zida bir necha indeksga asoslangan qidiruv tizimlariga jo'natadi va natijani turli kombinatsiyada ko'rsatadi. Ustunlik tomoni — ko'p miqdorda ma'lumotlar topishi va implementatsiya jarayoni osonroqligidir. Ushbu qidiruv tizimi kam uchraydigan ma'lumotlarni qidirishda yaxshi hisoblanadi.

- Gibrid formadagi qidiruv tizimi — odatda nisbatan kichik indeksga ega, lekin boshqa qidiruv tizimlariga ham so'rovnoma jo'natib, natijani kombinatsiyalangan tarzda ko'rsatishi mumkin. Kam uchraydigan ma'lumotlarni qidirishda yaxshi emas.

- Guruhlashtirilgan qidiruv tizimi — nisbatan yangi, bunda qidiruv so'rovnomasi o'z qidiruv tizimiga ega bir necha kompyuterlarga jo'natiladi va natija umumlashtiriladi. Markazlashtirilmagani uchun uzilib qolish xavfi yo'q, ishonchli, lekin markaziy tsenzura (cheklashlar) qo'yishning iloji yo'q.

Interpretatsiya Foydalanuvchining qidiruv so'rovnomasi qidirish jarayoni boshlanishidan oldin kerakli qidiruv algoritmiga tushunarli qilib interpretatsiya (tarjima) qilinadi. Bu esa o'z navbatida so'rov sintaksisini imkon qadar soddaroq qilish va murakkab so'rovlarni bajarish imkonini yaratishga xizmat qiladi. Ko'plab qidiruv tizimlari matematik mantiqdagi Bul operatsiyalari yordamida turli kalit-so'zlarning mantiqiy birikmasini hosil qila oladi. Natijada esa ma'lum kalit-so'zga ega web-

sahifani topish imkoni paydo bo‘ladi. Eng yangi qidiruv tizimi tabiiy tilni tushunadigan qidiruv tizimini bo‘lib, uni semantik qidiruv tizimi deb atashadi.

Eng ko‘p qo‘llaniladigan qidiruv tizimlarining belgilari Eng ko‘p qo‘llaniladigan belgilar kombinatsiyasi WWWdan axborot manba‘i sifatida, matnli ma‘lumotlar uchun esa HTML-format va qidiruvni amalga oshirishda esa indeks yaratishdan foydalanadi. So‘rovnimani interpretatsiya qilish ko‘pincha sodda sintaksisga asoslarga holda amalga oshiriladi. Eng yirik qidiruv tizimi hosoblanmish Google, Yahoo Search va Microsoft Live Search mana shu uslubda ishlaydi. **Natijani ko‘rsatish** Qidiruv natijasi ko‘rsatadigan sahifa ko‘pgina qidiruv tizimlari tomonidan ikkiga: tabiiy ro‘yxat va homiylar linklariga ajratiladi. Homiylar linklari to‘lov asosida qidiruv indeksiga kiritilgan bo‘lsa, tabiiy ro‘yxatda qidirilayotgan kalit-so‘z qatnashgan bo‘lsagina ko‘rsatiladi. Foydalanuvshiga qidiruv tizimidan foydalanishni osonlashtirish maqsadida natijalar muvofiqlik boy‘icha (Ranking) saralanadi, lekin har bir qidiruv tizimi saralash uchun o‘z me‘yorlariga egadir. Bu me‘yorlarga quyidagilar kiradi:

- ma‘lumotning ahamiyati (Google uchun PageRank-ko‘rsatkichi)
- har bir topilgan ma‘lumotda qidirilayotgan kalit-so‘zning qanchalik ko‘p uchrashi va joylashgan o‘rni
- so‘ralgan ma‘lumotni baholash va soni
- boshqa sahifalardan ushbu kalit so‘z qatnashgan sahifaga qanchalik ko‘p linklar berilganligi

www.uz milliy axborot-qidiruv tizimi — bu Internet tarmog‘i milliy segmentining axborotidan tez foydalana olish mexanizmi. www.uz tizimining asosiy xususiyatlari axborotning ko‘p tilli (o‘zbek, rus) qidiruvi va boshqa milliy axborot tizimlari hamda ma‘lumotlar bazalari bilan uzviy integratsiya hisoblanadi.

www.uz axborot-qidiruv tizimi quyidagilar orqali veb-sayt qidiruvini amalga oshiradi:

- Manzil bo‘yicha
- Mazmuni bo‘yicha www.uz servislariga quyidagi bo‘limlar kiradi:
- Katalog
- Top-reyting
- Jamlama statistika
- Yangiliklar

www.uz ning «Katalog» bo‘limi — bu Internet tarmog‘ida ochiq foydalanish mumkin bo‘lgan mavzu kataloglari bo‘yicha ro‘yxatga olingan va tartibga solingan, O‘zbekiston Respublikasi saytlarining tavsiflari.

Katalog qidiruv ruknini taklif qilib, resurs qidiruvini engillashtiradi (Fan, Madaniyat, Sport, Jamiyat, Biznes, Yangiliklar, h.).

Katalog qidiruv tizimining faol foydalanuvchilari va www.uz moderatorlari tufayli har kuni yangi resurslar bilan to‘ldiriladi. ID.UZ tizimida ro‘yxatga olingan har bir foydalanuvchi yangi saytning manzilini katalogga qo‘shish mumkin.

Katalog qidiruv tizimining faol foydalanuvchilari va www.uz moderatorlari tufayli har kuni yangi resurslar bilan to‘ldiriladi. ID.UZ tizimida ro‘yxatga olingan har bir foydalanuvchi yangi saytning manzilini katalogga qo‘shish mumkin.

www.uz ni kengaytirish va modernizatsiya qilish bo'yicha ishlarni UZINFOCOM Kompyuter va axborot texnologiyalarini rivojlantirish va joriy qilish markazi amalga oshiradi.

www.uz ni kengaytirish va modernizatsiya qilish bo'yicha ishlarni UZINFOCOM Kompyuter va axborot texnologiyalarini rivojlantirish va joriy qilish markazi amalga oshiradi.

Mavzular bo'yicha ruknlarga qo'shimcha ravishda foydalanuvchiga ulardagi axborotning tipi bo'yicha saytlarning tasnifi taklif qilinadi (Konferentsiyalar va seminarlar Kutubxona, Muzeylar, Hodisalar, Forumlar va chatlar, Tashkilotlar va h.).

www.uz bu ko'rib chiqish uchun ochiq va hamma foydalana oladigan top-reyting va saytlarning jamlama statistikasi. www.uz tizimi O'zbekiston saytlarining ochiq statistikasini yuritadi. Bu bilan resursning ommaviyligi belgilanadi va baholanadi. Reytingda ishtirok etuvchi barcha saytlarda www.uz tizimining hisoblagichlari o'rnatilgan.

3.2.2. Davlat axborot resurslari va interaktiv xizmatlari

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, davlat organlari, turli tashkilotlarda elektron hujjat almashinuvi hamda jismoniy va yuridik shaxslarga masofaviy xizmat ko'rsatish uchun elektron tijorat tizimlari bosqichma-bosqich joriy etilmoqda.

Bugungi kunda mazkur markazlar tomonidan bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalariga qabul qilish bo'yicha ariza berish, fuqaroni jamg'arib boriladigan pensiya tizimida hisobga qo'yish, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlariga ulanish, loyiha hujjatlarini kelishish, qurilish-montaj ishlarini amalga oshirishga, yakka tartibda uy-joy qurishga (rekonstruksiya qilishga) ruxsat berish, suvdan maxsus foydalanish yoki suvni maxsus iste'mol qilish uchun ruxsat berish kabi xizmatlar ko'rsatish yo'lga qo'yilgan. Prezidentimiz markazlar orqali ko'rsatiladigan davlat xizmatlari turini yanada ko'paytirish bo'yicha topshiriqlar berdi.

Davlat xizmatlarining har bir turi "Fuqarolar emas, hujjatlar harakatlanadi" tamoyiliga ko'ra, vakolatli davlat organlari, tashkilotlar zarur hujjatlar va axborotlarni boshqa tuzilmalardan mustaqil ravishda olishi hisobiga soddalashtirildi.

Bu jarayonda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Loyiha boshqaruvi milliy agentligi, uning qoshidagi Elektron hukumat va raqamli iqtisodiyot loyihalarini boshqarish markazi hamda "Raqamli ishonch" raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tomonidan amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar muhim ahamiyat kasb etadi.

2020-2025 yillarda O‘zbekiston Respublikasida elektron hukumat tizimini rivojlantirish konsepsiyasi loyihasi ishlab chiqilgan. Uning strategik maqsadi – elektron hukumat tizimining keyingi bosqichiga o‘tish, integratsiyalashgan hukumatni rivojlantirishga ko‘maklashish.

Bunda asosiy e‘tibor davlat organlarining axborot tizimlari, axborot resurslari va ma‘lumotlar bazalarini joriy etish hamda rivojlantirishda yagona texnologik yondashuvni amalga oshirish, ma‘lumotlarni markazlashgan holda saqlash, ishlov berish va almashish tamoyilini ta‘minlash, “Elektron hukumat” tizimi ishtirokchilarining o‘zaro kelishilgan, bir-birini to‘ldiruvchi va birlashtirilgan usullari va yondashuvlarini qo‘llashga qaratilgan.

Hozirda yagona interaktiv davlat xizmatlari portalda aholining iqtisodiy va ijtimoiy hayotida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada rivojlantirish hamda joriy etish, davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratilgan.

my.gov.uz yagona interaktiv portalning asosiy qulayligi – foydalanuvchi uchun moslashuvchan dizaynga ega bo‘lgan interfeys hisoblanadi. Portaldan foydalanishda kompyuter talab etilmaydi, mobil telefon yoki planshet orqali ham bir marta ro‘yxatdan o‘tib, tizimdan hech qanday qiyinchiliksiz foydalanish mumkin. Portal keng ko‘lamdagi davlat xizmatlaridan foydalanish, zarur ma‘lumotlarni qidirish, biznes masalalarini tezda hal qilish va boshqa ko‘plab imkoniyatlarni yaratilgan.

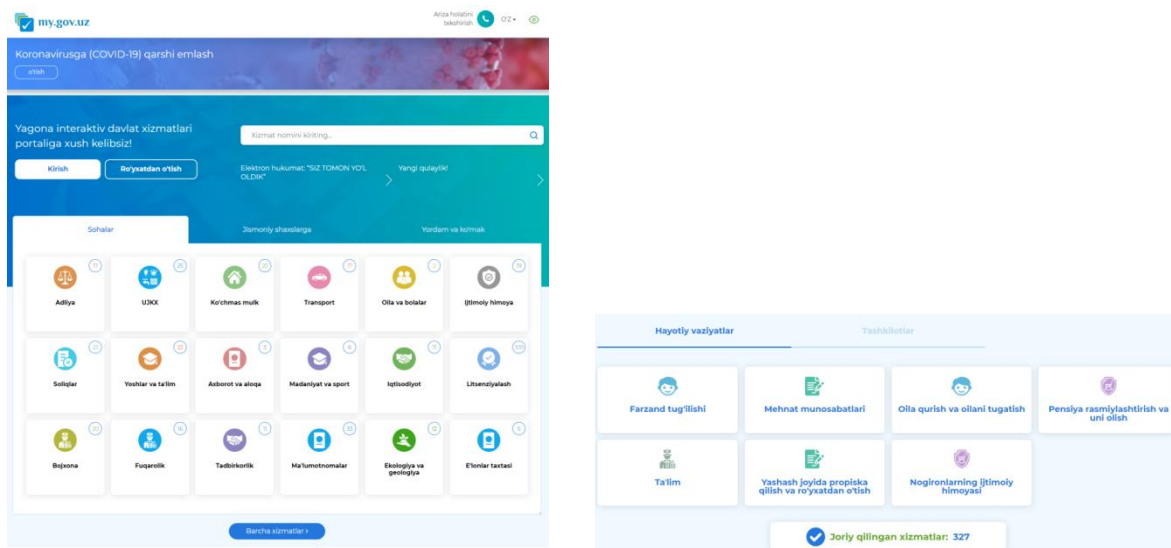
Shuningdek, my.gov.uz yagona interaktiv portalda foydalanuvchidan barcha davlat xizmatlari turi bilan tanishish uchun yagona identifikatsiya tizimidan ro‘yxatdan o‘tish talab etilmaydi.

Yagona portal maqsad va vazifalari:

Yagona portal davlat organlari tomonidan ko‘rsatiladigan, shu jumladan pulli asosda ko‘rsatiladigan interaktiv davlat xizmatlaridan erkin foydalanishning yagona nuqtasi hisoblanadi.

Yagona portalning asosiy vazifalari;

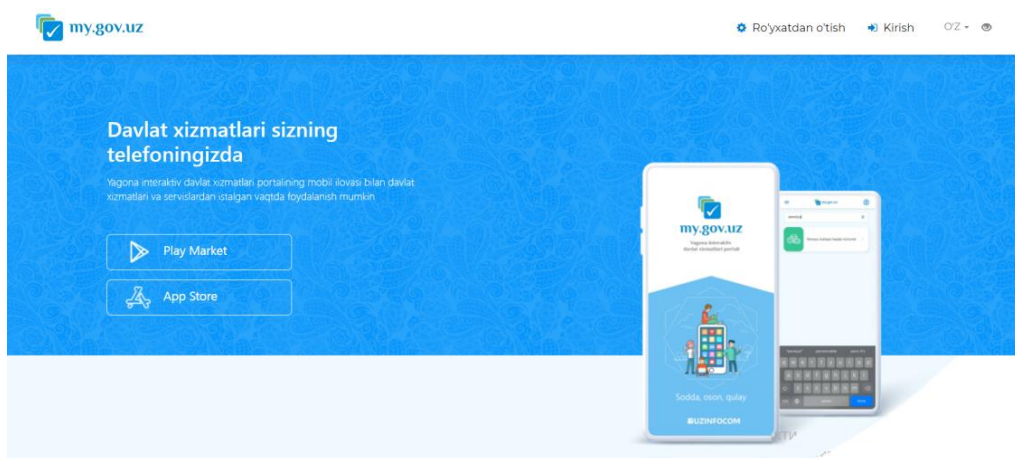
- foydalanuvchilarga davlat organlariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri murojaat qilish uchun imkoniyat berish;
- foydalanuvchilarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi boshqa loyihalar bilan integratsiyalash;
- foydalanuvchilarning davlat organlari bilan o‘zaro hamkorligi samaradorligini oshirish;
- davlat organlariga murojaat qilinganda foydalanuvchilar uchun byurokratik to‘siqlarni qisqartirish va ularni bartaraf etish;

2.3.1.-rasm. my.gov.uz yagona portal sahifasi ko‘rinishi

«Elektron hukumat» tizimini yanada rivojlantirish va davlat boshqaruviga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishda ko‘maklashish.

Yagona portal zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish asosida interaktiv davlat xizmatlari olishda foydalanuvchilarning shart-sharoitlarini rivojlantirish va imkoniyatlarini kengaytirish uchun mo‘ljallangan.

Yagona portal orqali interaktiv davlat xizmatlaridan foydalanish

Yagona portal, foydalanuvchilarga davlat organlari tomonidan ko‘rsatiladigan bir tomonlama, ikki tomonlama va tranzaksion shakldagi interaktiv davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini beradi.

3.3. Online tizimlar. Konvertorlar

3.3.1. Jismoniy tarbiya va sportda onlayn trenirovka o‘tkazish

Sportda onlayn trenirovka o'tkazish istalgan vaqtda va jahonning istalgan joyida turib onlayn trenirovka o'tkazish eng afzal jihatlaridan biridir. Onlayn trenirovkalar odatda sport zalidagiga qaraganda arzonroq va qo'shimcha yo'l xarajatlarini talab qilmaydi. Shuningdek, trener sport bilan shug'ullanuvchilarga keng tanlovni taqdim etishi mumkin, ya'ni mashg'ulotlar guruhli yoki individual bo'lishi mumkin. Bundan tashqari ixtiyoriy vaqt, mustaqil ishlashi hamda va turli formatlarda o'tkazilishi mumkin.

Onalarni jismonan sog'lom bo'lishida sportning o'rni g'oyat katta. Shu bois mamlakatimizda xotin-qizlarni sportga jalb qilish mumkin. Onlayn trenirovka tufayli ular uyda mashq qilishlari mumkin. Bundan tashqari, yakkama-yakka onlayn mashg'ulotlarda shug'ullanuvchilarning jismoniy va psixologik holatini hisobga olgan holda o'quv trenirovka rejasini tuzish mumkin.

Onlayn trenirovka orqali sport bilan shug'ullanuvchilar soni oshirish uchun shahar, qishloq joylarida, olis va chekka hududlarda ham kengaytirish imkoni beradi.

Bugungi kunda turli ko'rinishdagi onlayn trenirovkalarni yo'lga qo'yishda, maxsus platformalardagi loyihalar, masalan YouTube, Instagramda jonli translyatsiyalar amalga oshirishga imkon beruvchi ko'plab texnik platformalar mavjud.

Instagram, Facebook, YouTube ijtimoiy tarmoqlardagi jonli efirdan foydalanish afzalligi shundaki, ular shug'ullanuvchilar soni ko'paytirish imkoni beradi.

Shuningdek, Zoom³, Skype, Xroom.app konferensiya saytlaridan ham foydalanish mumkin. Ularning afzalligi shundaki, trener ekran orqali mashg'ulotlardagi shug'ullanuvchilarni mashqlarni qanday bajarayotgani nazorat qilishi, bajarish texnikasi bo'yicha tavsiyalar berish va to'g'rilashi uchun qulaydir.

Shuningdek, onlayn trenirovka o'tkazishda ananaviy trenirovka o'tkazishga nisbatan ancha qiyin shuning uchun murabbiy birinchi navbatda yuqori darajadagi bilim va tajribaga ega bo'lishi kerak. Tom ma'noda shug'ullanuvchilarning ba'zi xususiyatlarini his qilishi, harakatlarni baholashi va to'g'ri xulosalar chiqarishi kerak. Ikkinchidan, ananaviy trenirovkada murabbiy muayan maqsadga yo'naltiriladi, onlayn trenirovkada esa e'tiborni jalb qilish va shug'ullanuvchilarga ta'sir qilish qobiliyati bo'lishi kerak. Uchinchidan, trener va shug'ullanuvchi trenirovka haqida to'liq tushunchaga hamda tasavurga ega bo'lishlari kerak.

3.3.2. Onlayn tarjimon tizimlar va konvertetlar

³ "Zoom Video Communications" bosh ofisi Kaliforniyaning San-Xose shahrida joylashgan. Kompaniya 2011 yilda xitoylik biznesmen Erik Yuan tomonidan tashkil etilgan.

Texnologik jarayon bir joyda turmaydi va dunyoda yangi ixtirolar paydo bo‘ladi. Bu zamonaviy odam uchun mobil telefon bo‘lib chiqdi. Shunga ko‘ra, dasturlar katta o‘zgarishlarga duch keldi, ular endi nafaqat shaxsiy kompyuterlar uchun, balki Android smartfonlari uchun yaratilmoqda.

Mobil qurilmalar har doim kundalik hayotda bo‘lganligi sababli, sayohatda ham, darsda ham xorijiy so‘zlarni avtomatik tarjima qilish yanada osonlashdi. Hatto ovozli tarjimonlar va rasmdan matnni aniqlash ham paydo bo‘la boshladi.

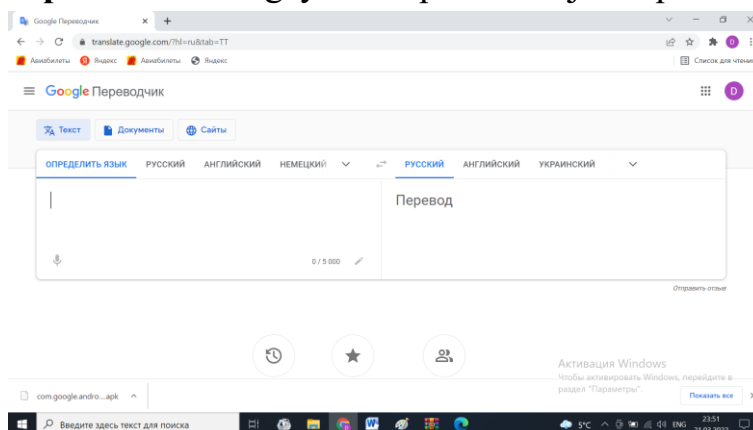
Qoida tariqasida, eng ommabop ingliz-rus tili bo‘lib, u to‘liq qo‘llab-quvvatlanadi, ammo boshqa tarjima yo‘nalishlari mavjud: nemis, fransuz, ispan, turk, tatar va lotin tillari.

Onlayn tarjimonlar talabalar uchun ba‘zi ishlarni bajaradigan yordamchilardir, lekin matndagi so‘zlarni tekislashda mumkin bo‘lgan xatolarni tuzata oladigan tirik odamgina yuqori sifatli va aniq tarjimani amalga oshirishi mumkin.

Mashina bunday murakkab masalada odamni hali to‘liq almashtira olmaydi. Albatta, dastur ishlab chiquvchilari yildan-yilga tarjima sifatini oshirish va tillar sonini ko‘paytirishga intilmoqda.

Bugungi kunga kelib, Internetda mobil onlayn tarjimonlar va lug‘atlarning katta tanlovi mavjud. Eng mashhurlari **Google Translate** va **Yandex.Translate**, ammo analoglari ham mavjud. Masalan, www.m-translate.ru mobil onlayn tarjimon bo‘lib, u 104 tildan matnlarni tarjima qila oladi va tarjima yo‘nalishini avtomatik aniqlash funksiyasiga ega.

Google Переводчик Veb-sahifaning URL manzilini ko‘rsatib tarjima qilish mumkin. Shunday qilib, veb-sahifalarni avtomatik ravishda **Google Chrome** qidiruv tizimida **Google Переводчик** kengaytmasi qo‘shib tarjima qilishi mumkin.

3.13-rasm. **Google Переводчик**

Google asbob-uskunalari va servislaridan foydalanish o'quv jarayonini va axborot ta'lim maydonini loyihalashtirish imkoniyatini beradi. Veb muhitida **Google Disk**, **Google Hujjatlar** (matn, elektron jadval, taqdimotlar, grafik muharirlari), **Google taqvim** (kalendar), **Google** formalari (so'rovnomalar yaratish), **Google Hangouts** (Messenger) **Google+**, **Google Blogger** (saytlar yaratish) orqali o'quv jarayonini tashkillashtirish, boshqarish o'quv jarayoni sifatini oshirishga sabab bo'ladi.

Google Документы

- Документы
- Таблицы
- Презентации
- Формы

Google Документы - Google xujjatlar (**Google** hujjat, **Google** jadval, **Google** taqdimot, **Google** rasm) deb umumiy nomlanib, uning ichiga matn, elektron jadval, taqdimotlar, grafik muharirlari kiritish mumkin. Bir vaqtda bir hujjat ustida bir necha foydalanuvchi ishlashi mumkin bo'ladi. Foydalanuvchilar dunyoning ixtiyoriy nuqtasidan internet tarmog'i orqali ularga taqdim etilgan hujjat ustida ishlashlari

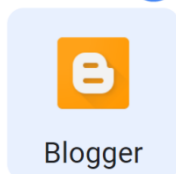
mumkin bo'ladi.

Google календарь (taqvim) vaqtingizni rejalashtirishda, mashg'ulot jadvalini tuzishda va ta'lim oluvchilar bilan ish rejalari, yig'ilishlar va sport tadbirlar haqida eslatib turish va boshqa imkoniyatlari mavjud. Google taqvim mobil telefonlar bilan ham integratsiyalashi imkoniyatiga ega. Google taqvimni bir kishi yoki guruh bo'lib shakllantirish mumkin.

Календарь

Google

Blogger

Google blogger yordamida foydalanuvchi shaxsiy sayt (blogini) yaratishi mumkin. Masalan, har bir trener sportchilar va sport bilan mustaqil shug'ullanuvchilar uchun shaxsiy sayti. Bu yaratilgan saytda o'quv-mashq mashg'ulotlarida yoki o'rganilayotgan jarayonni joylashtirishi, sport bilan shug'ullanuvchilarga jarayonning vaqt va fazoviy harakatini hisobga olgan holda ob'ektni batafsil o'rganish imkoniyatiga ega

bo'ladi. Ushbu sayt tufayli qisqa vaqt ichida o'quv-mashq va musobaqa faoliyati samaradorligini oshiradi. O'quv mashg'ulot bo'yicha bo'layotgan yangiliklar va tavsiyalar berib borish mumkin bo'ladi.

Google Hangouts –kommunikatsiya elementi bo'lib, video, audio va kichik xabarlar yuborish imkoniyatini beruvchi servis hisoblanadi. Google Hangouts orqali sport vebinarlar tashkillashtirish mumkin.

Google apps ilovalari bepul bo'lib hech qanday litsenziya talab qilmaydi.

Google

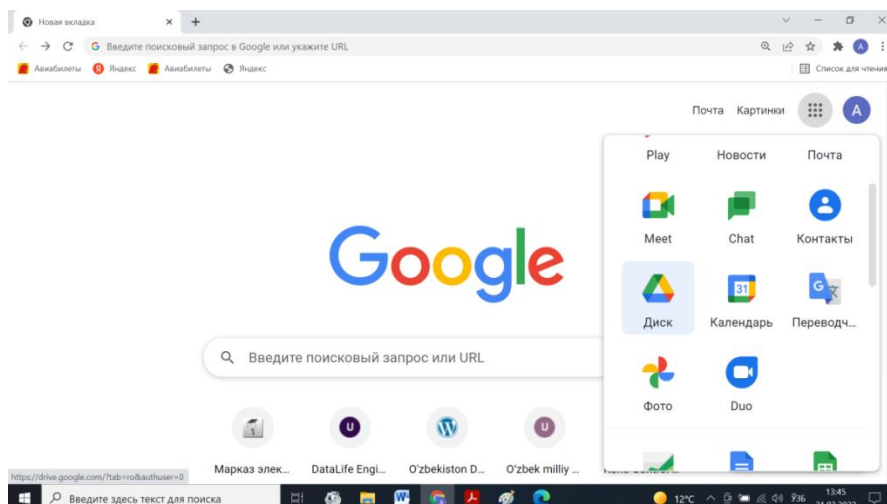
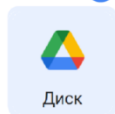
Hangouts

Hujjatlar ustida hamkorlikda ishlash texnologiyasi

Google Документы tizimida hujjatlar yaratish va ular ustida ishlash uchun gmail.com pochtasidan ro'yxatdan o'tgan bo'lish kerak. **Google** Документыda yaratilgan hujjatlar bilan tanishishingiz uchun pochtagiz aynan gmail.com bo'lishi shart emas.

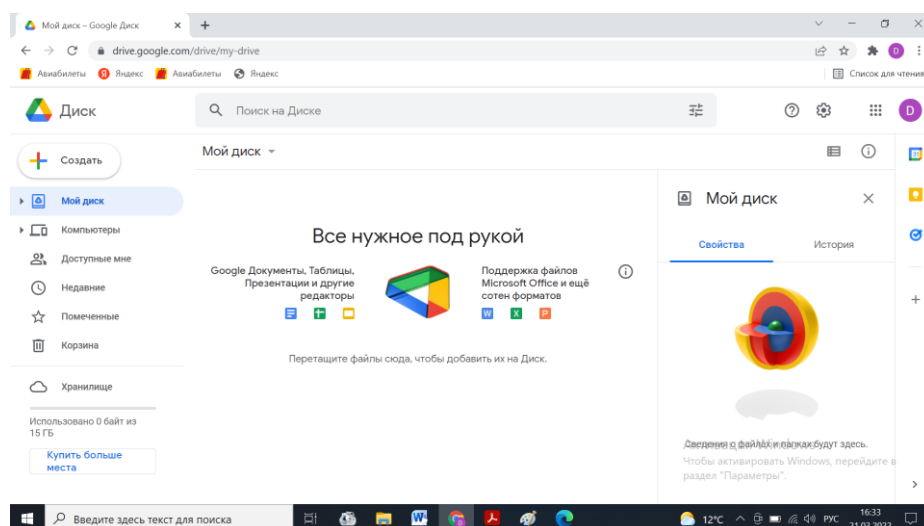
Google Документы bilan ishlashni boshlash uchun gmail.com pochtaga kirish kerak.

Google Disk – bu shaxsiy hujjatlarini saqlash imkoniyatini beruvchi virtual disk hisoblanadi. Unga kirish bu rasmda ko‘rsatilgan **Diskni** bosish orqali amalga oshiriladi.

3.7-расм. Google Diskni ishga tushirish

Virtual diskda joylashgan hujjatlarni ko‘rish (tahrirlash, sharhlar berish) va boshqa foydalanuvchilar bilan o‘rtoqlash mumkin. Shuningdek, boshqa foydalanuvchi tomonidan berilgan hujjatlarni ko‘rish (tahrirlash, sharhlar berish) mumkin bo‘ladi.

3.8-расм. Google дискни кўриниши

Google Diskda biror bir hujjatni yaratish uchun «Создать» tugmasini bosish kerak. **Google Документы** orqali siz:

- Matnlar bilan ishlaydigan hujjatni;
- Taqdimotlar yaratish imkoniyatini beruvchi hujjatni;

- Elektron jadvallar yaratish imkoniyatini beruvchi hujjatni;
- So‘rovnomalar o‘tkazish imkoniyatini beruvchi hujjatni;
- Rasmlar bilan ishlash imkoniyatini beruvchi hujjatlarni yaratish imkoniyatini beradi.

Google Документы tugmasini bosganigizdan keyin MS Word hujjatining interfeysiga o‘xshagan hujjat paydo bo‘ladi. Bu hujjat ustida siz matnlarni tahrirlashingiz va saqlashingiz mumkin bo‘ladi. Bu muharrirda ishlashingiz uchun sizdan faqat internet va brauzer bo‘lishi talab qilinadi.

Google Документы – eng asosiy imkoniyatlaridan biri bu bir hujjat ustida bir nechta foydalanuvchi bir vaqtning o‘zida sinxron yoki asinxron ko‘rinishda ishlashi mumkin. Bir nechta foydalanuvchilar yaratilgan bir hujjat ustida ishlashlarini tashkillashtirishingiz uchun hujjatning yuqori o‘ng tomonida «Настройки доступа» tugmasini bosishingiz kerak bo‘ladi.

Google Документы xujjati yaratilganda avtomatik ravishda xujjat yaratuvchisigagina xujjat ustida ishlash xuquqi beriladi. Lekin xujjat ustida ishlash xuquqini o‘zgartirish mumkin.

Google Документы yaratilgan hujjatlar ustida ishlashning 3 pog‘onali dostupi mavjud.

1. Internetda hamma uchun yaratilgan hujjatga dostup ochiq bo‘ladi. Bunda foydalanuvchi yaratilgan hujjat ustida ishlay oladi. Ishlay olish huquqlari tahrirlovchi, izoh qoldiruvchi (izoh qoldiruvchi faqat izoh qoldiradi o‘zgartirishlar kirita olmaydi) va faqat o‘qish.

2. Bu usul orqali faqat kimda hujjatning havolasi (ssылkasi) mavjud bo‘lsagina qo‘yida keltirilgan huquqlarda ishlashi mumkin:

- tahrirlovchi
- faqat kommentariya (izoh) koldiruvchi
- faqat o‘qish imkoniyati bilan hujjatdan foydalanish

3. Hammaga, faqat lokal holda tanlangan foydalanuvchiga taklif junatilgan holdagina hujjatni tahrirlashi, faqat izoh qoldirishi yoki faqat o‘qishi mumkin bo‘ladi.

Ikkinchi turdan farqi shundaki bu yerda aynan **gmail** da pochta bor bo‘lgan foydalanuvchining elektron pochta kiritilgan holda unga tahrirlovchi rolini berish mumkin bo‘ladi.

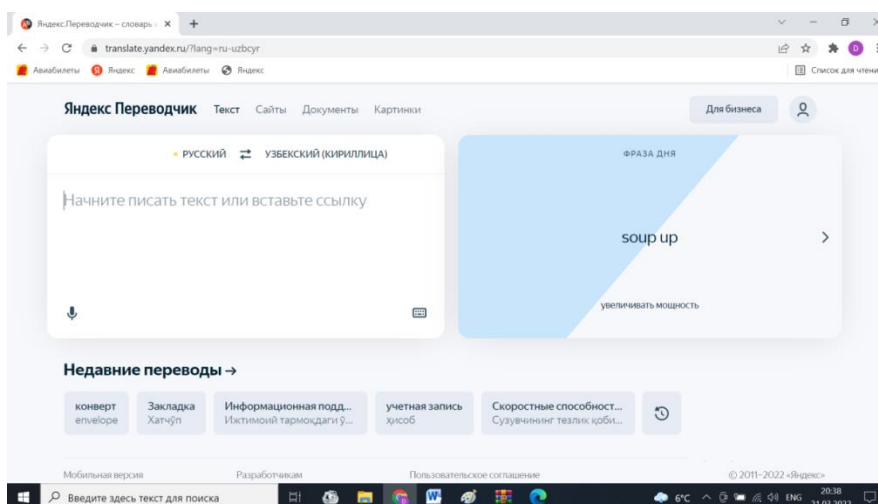
Hujjat ustida ishlash vaqtida bir hujjat ustida ishlayotgan foydalanuvchilarni qo‘yida ko‘rsatilgan rasmdagi ko‘rib turishingiz bo‘ladi.

Shuningdek, bir vaqtning o‘zida kim nima ustida ishlayotganini ko‘rib turish mumkin bo‘ladi. Hujjat ustida ishlash vaqtida siz izohlar qoldirishingiz mumkin.

Kiritilgan o‘zgarishlar tarixini ko‘rishingiz ham mumkin.

Agar sizning kompyuteringizda Word muharirida oldin yaratgan fayl mavjud bo‘lsa, uni ham shu DISK ga yuklashingiz mumkin va undan keyin bu hujjat ustida bir necha foydalanuvchilarni birgalikda ishlashga jalb etishingiz mumkin bo‘ladi.

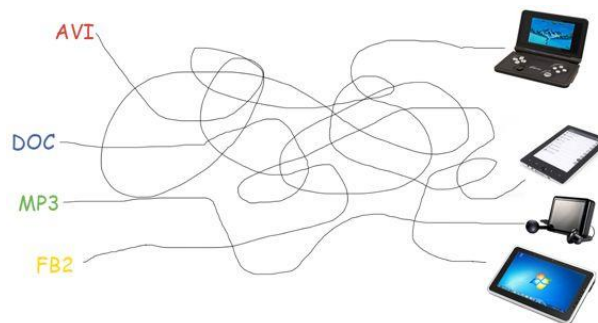
Bunday yordamchidan foydalanish yoki qo‘lda tarjima qilish har kimning o‘ziga bog‘liq. Biroq, onlayn tarjimonlardan foydalanuvchilar-ning soni yil sayin ortib bormoqda. Afzalliklar kattaroq va ular kamchiliklardan ko‘proq.

3.14-rasm. Yandex.Translate

3.3.3. Online konvertetlar.

Ko'pgina kasblar vakillari faoliyat turi bo'yicha turli elektron xujjatlar bilan ishlash jarayonida turli xil dasturlar tomonidan ochilgan matnli fayllar uchun turli xil kengaytmalar mavjudligini ko'rish mumkin, bu esa matnning o'zi bilan ishlashda ba'zi noqulayliklarni keltirib chiqarishi mumkin. djvu, txt, doc, pdf va boshqa ko'plab kengaytmalarni boshqasiga o'zgartirishi mumkin. Bunday hollarda internet tarmog'i orqali turli xil matn onlayn konvertorlar xizmatlaridan foydalanish mumkin. Buning uchun avval saytga tashrif buyurish kerak bo'ladi. Internet tarmog'ida bunday onlayn matn konvertorlari juda ko'p. Shuningdek, matn konvertorlarining o'xshashligiga qaramay, ularning ba'zilari o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Onlayn matn konvertorlari. Internetda onlayn ravishda matnli hujjatlar formatini o'zgartiradigan ko'plab xizmatlar topish mumkin.

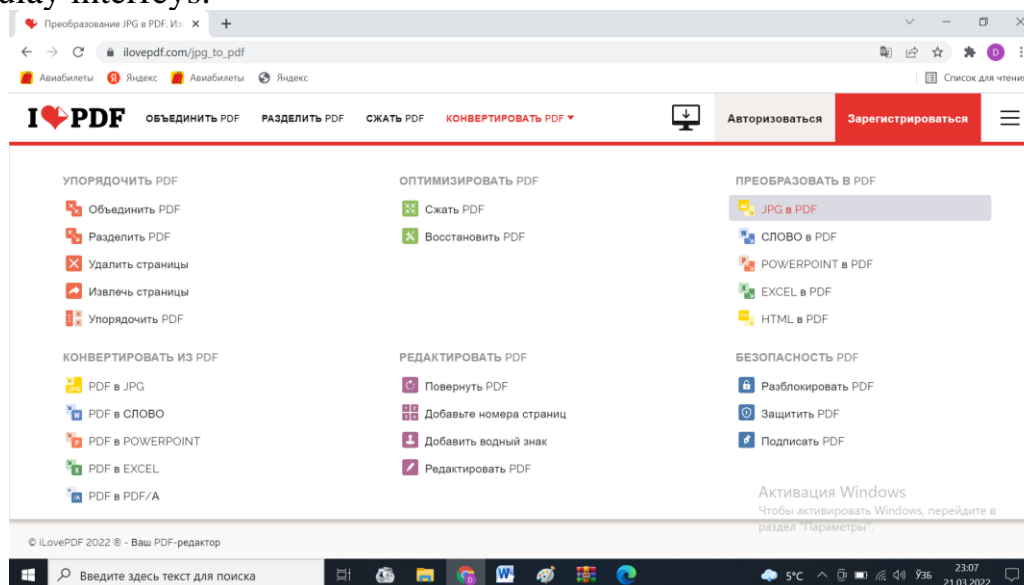
iLovePDF onlayn matn konvertor. Shu kabi xizmatlar orasida odatiy vakili bo'lgan matn konverteri.

Mana uning asosiy xususiyatlari:

- yuklangan hujjatlarni tezkor ishlash;

- konvertatsiya qilish uchun ko'plab formatlar;
- konversiya uchun qo'llab-quvvatlanadigan formatlarning ko'pligi;
- konvertatsiya qilish uchun kombinatsiyalarning katta tanlovi, shu jumladan rasmdan matnga o'tish;
- fayllarni kompyuter, bulutli xizmatlar va to'g'ridan-to'g'ri havola orqali yuklab olish imkoniyati;
- konvertatsiya qilingan va chiqarilgan hujjatlar hajmini ko'rsatish;
- bir vaqtning o'zida bir nechta fayllarni aylantirish qobiliyati.

- qulay interfeys.

3.15-rasm. iLovePDF onlayn matn konvertor sahifasi

Matnni tiklash uchun konvertorlar. Agar tez-tez operatsion tizimda yoki matnli fayl joylashgan vositada biron bir xato yuzaga kelsa, o'sha hujjat buziladi, natijada oddiy onlayn konvertorlar hujjat matnni (va ba'zan formatini) taniy olmaydilar. Bunday holda, matnni tiklash uchun maxsus konvertordan foydalanishni tavsiya etamiz.

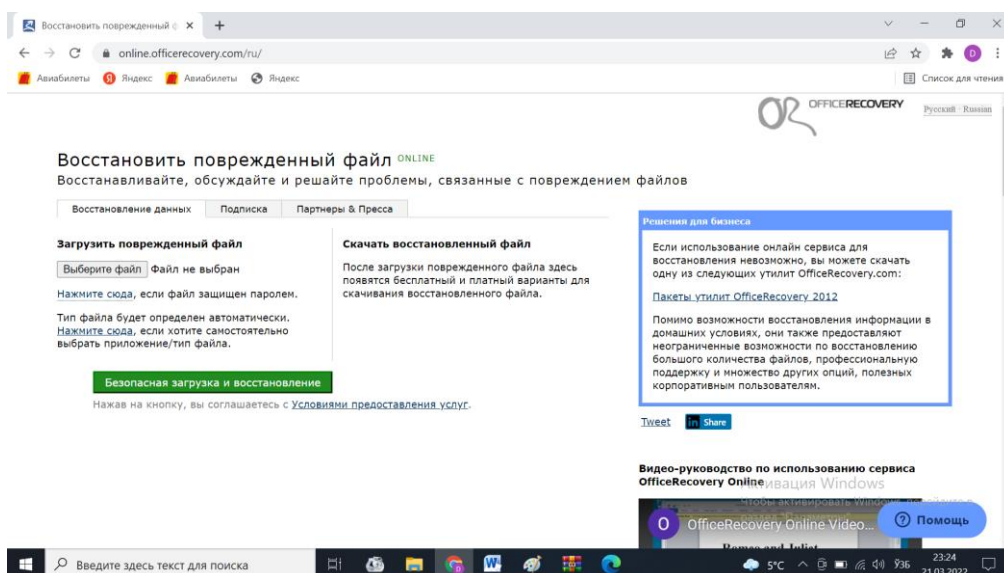
OfficeRecovery matnli fayl konverteri

OfficeRecovery - bu buzilgan Microsoft Word hujjatlarini tiklashga imkon beruvchi, ommaviy ravishda qayta tiklanadigan onlayn matnni qayta tiklash konvertori.

OfficeRecovery Text Converter xususiyatlari:

- bepul demo versiyasi va pullik to'liq xususiyatli versiyaning mavjudligi;
- parol bilan himoyalangan hujjatlar bilan ishlash qobiliyati;
- oflayn rejimda ishlash uchun yuklab olinadigan yordam dasturining mavjudligi;
- ishning tezkor tezligi;

Ushbu onlayn xizmatning asosiy afzalliklari qulayligi, konvertordan foydalanish jarayonlari imkon qadar soddaligi uchun juda qulay. Bundan tashqari, mutlaqo hamma uni bepul ishlatishi mumkin.

3.16-rasm. OfficeRecovery matnli fayl konverteri sahifasi

3.4. Axborot xavfsizligi

“Axborot xavfsizligiga tahdid manbalari tasodifiy va oldindan ko‘zlangan bo‘lishi mumkin”.

Tasodifiy tahdidlar- dastur ta‘minotidagi kamchiliklar, texnik vositalarning nosozligi, foydalanuvchining malakasi yetishmasligi yoki tasodifiy xatolari hisoblanadi.

Oldindan ko‘zlangan tahdidlar- axborot zahiralarga zarar yetkazish maqsadida atayin amalga oshiriladi. Ular faol(aktiv) va nofaol(passiv) bo‘ladi. Nofaol tahdidlarga axborot zahiralardan ularning vazifalariga ta‘sir ko‘rsatmagan holda ruxsat berilmagan foydalanishga bo‘lgan intilishlar kiradi. Texnik va dastur vositalariga, axborot zahiralarga ta‘sir qilish yo‘li bilan tizimning mo‘tadil faoliyatini buzishga qaratilgan tahdidlar faol tahdidlar hisoblanadi.

Axborot xavfsizligiga tahdidlar xavfni bartaraf etishning ma‘qul yo‘li, shu xavfni oldindan aniqlab, unga qarshi ehtiyot choralarini qo‘llash hisoblanadi. Shuningdek, axborot xavfsizligini ta‘minlash borasida ham sohaga nisbatan asosiy tahdid manbalarini aniqlash va himoya choralarini qo‘llash birlamchi vazifalardan hisoblanadi.

Axborot xavfsizligiga tahdid manbalari ichki va tashqi manbalarga bo‘linadi. Mutaxassislarining e‘tirof etishicha, axborot xavfsizligining dolzarb muammoga aylanishiga asosan tashqi manbalar sabab bo‘lgan. Chunki, bugun zamonaviy dunyoga egalik qilish uchun kurashning asosiy vositasi sifatida axborot tilga olinmoqda. Bunday vaziyatda axborot texnologiyalari va axborot boshqaruvi yuksak darajada taraqqiy etgan davlatlar o‘zidagi bu ustunlikdan ijtimoiy ongga ta‘sir ko‘rsatish yo‘lida foydalanishdan tom ma‘noda manfaatdor hisoblanadi.

Axborot xavfsizligiga tahdidning tashqi manbalari:

- chet el josuslik va maxsus xizmatlarining faoliyati;

- chet el ommaviy axborot va global kommunikatsiya vositalari;
- xalqaro guruhlar, tuzilmalar va alohida shaxslarning noqonuniy harakatlari;
- axborot tarqatish va foydalanish bo'yicha xorijiy davlatlar siyosatining amalga oshirilishi

- tabiiy ofatlar va fojealar.

Axborot xavfsizligiga tahdidning ichki manbalari:

- siyosiy, iqtisodiy va jamoat tashkilotlarining, alohida shaxslar va guruhlarining axborot to'plash, tarqatish va foydalanish sohasidagi noqonuniy faoliyatlari;

- axborot sohasida fuqarolar va tashkilotlar huquqlarining buzilishiga olib keluvchi davlat tizimlarining qonuniy harakatlari va ko'zda tutilmagan xatolari;

- axborot tizimlarining dasturiy-texnik vositalarining bazaviy texnologiyalarini yaratish, sinash va ishlab chiqarish bo'yicha mahalliy sanoatning talab darajasida emasligi.

Shaxsning axborot xavfsizligiga daxl qilganlik uchun javobgarlik normalarini qo'l-lash axborot xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, respublikamizda 2007 yilda "Axborotlashtirish va ma'lumotlar uzatish sohasida qonunga xilof harakatlar sodir etganlik uchun javobgarlik kuchaytirilganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining qonuni qabul qilindi.

Axborot xavfsizligini ta'minlashning eng dolzarb masalalaridan biri internetdagi axborot xavfsizligi bo'lib, undan himoyalanihning bugungi kunda ko'plab usullari mavjud. Shulardan eng oddiyi parol qo'yishdir. Simsiz tarmoqni samarali himoya qilish uchun avvalo unga qanday xatar xavf solayotganligini foydalanuvchi bilishi lozim.

1. Wi-Fi qurilmalari orqali lokal tizimlarga ulanishi orqali fayllar, hujjatlar va hokazo olish;

2. Tarmoq orqali uzatiladigan axborotni buzish;

3. Elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlardagi akkauntni buzish;

4. Ichki tarmoqdann xabarlarini noqonuniy jo'natish.

5. Internet trafikni o'g'irlash;

Axborot xizmati xodimlari kompyuter xujumlaridan saqlash uchun, avvalo ularning eng keng tarqalgan turlaridan xabardor bo'lishlari maqsadga muvofiqdir.

Savol va topshiriqlar

1. Qanday tarjimon dasturlardan amaliy foydalanishni bilasiz.

2. Interaktiv texnologiyalar nima?

1. Axborotlashtirish sohasini davlat tomonidan tartibga solish kim tomonidan amalga oshiriladi?

- A. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi va u maxsus vakolat bergan organ tomonidan
- B. Vakolatli hokimiyat organi tomonidan
- C. Maxsus vakolatli organ tomonidan
- D. Axborot resurslari egasi tomonidan

2. Iqtisodiy axborot tuzilishi ko‘rsatilgan qatorni aniqlang

- A. fizik tuzilish, mantiqiy tuzilish
- B. oqim, ko‘rsatkich
- C. mantiqiy tuzilish, oqim
- D. Ko‘rsatkich

3. “Axborot” tushunchasiga berilgan ta’rifni ko‘rsating:

- A. Manbalari va taqdim etilish shaklidan qat’iy nazar shaxslar, predmetlar, faktlar, voqealar, hodisalar va jarayonlar to‘g‘risidagi ma’lumotlar
- B. Identifikatsiyalash mumkin bo‘lgan, rekvizitlari ko‘rsatilgan va axborot tashuvchi qurilmalarga joylashtirilgan istalgan ma’lumotlar
- C. Istalgan manbalardan keladigan ma’lumotlardan foydalanish, ishlov berish va yaratish bilan bog‘liq bo‘lgan sub’ektlarning faoliyat sohasi
- D. Cheklanmagan shaxslar doirasiga mo‘ljallangan bosma, audio va boshqa xabar va materiallar

4. O‘zbekiston Respublikasining domeni aniqlang.

- A. ru
- B. com
- C. uz
- D. kz

5. O‘zbekiston Respublikasi ta’lim portalini aniqlang

- A. www.uz
- B. www.ziyonet.uz
- C. www.uforum.uz
- D. www.edu.uz

6. O‘zbekiston Respublikasi axborot ta’lim tarmog‘ini aniqlang

- A. www.uz
- B. www.ziyonet.uz
- C. www.uforum.uz

D. www.edu.uz

7. O‘zbekiston Respublikasining Hukumat portalini aniqlang

- A. www.gov.uz
- B. www.press-service.uz
- C. www.uza.uz
- D. www.ziyonet.uz

8. Internet jamiyati deb ataluvchi tashkilot nima bilan shug‘ullanadi?

- A. internet uchun tavsiyalar ishlab chiqadi
- B. internetni boshqaradi
- C. internetni moliyalashtiradi
- D. xususiy tijorat bilan shug‘ullanadi

9. O‘zbekiston Respublikasining Hukumat portali aniqlang

- A. www.gov.uz
- B. www.press-service.uz
- C. www.uza.uz
- D. www.cbu.uz

10. Elektron pochta nima?

- A. Xabarlarni qog‘ozli ko‘rinishda pochta orqali almashish xizmati
- B. Xabarlarni elektron ko‘rinishda tarmoq orqali almashish xizmati
- C. Xabarlarni qidirish va yuklash xizmati
- D. Xabarlarni to‘plash va qayta ishlash xizmati

11. Multimedia ma’lumotlarini nimalardan iborat

- A. Matn va rasm
- B. Son, matn va rasm
- C. Matn va tovush
- D. Animatsiya, tovush va video

12. Jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutini rasmiy veb saytini aniqlang

- A. www.sportedu.uz
- B. www.sport.uz
- C. www.markaz.uz
- D. www.trener.uz

13. O‘zbekiston Respublikasi yoshlar siyosati va sport vazirligi rasmiy veb saytini aniqlang

- A. www.minsport.uz
- B. www.sport.uz
- C. www.sportedu.uz
- D. www.trener.uz

14. Ziyonet axborot ta'lim tarmog'i doirasida tuzilgan mualliflik maqolalarini chop etish mumkin bo'lgan veb saytini aniqlang

- A. fikr.uz
- B. ziyonet.uz
- C. sport.ziyonet.uz
- D. library.ziyonet.uz

15. Kompyuter virusi nima?

A. O'lchami jihatidan katta bo'lmagan va nazarda tutilmagan amallarni bajarishga mo'ljallab yozilgan maxsus dastur

- B. Ma'lumotlarni kiritishni ta'qiqlashga yo'naltirilgan dastur
- C. O'lchami jihatidan katta bo'lgan, boshqaayllarga ta'sir ko'rsatmaydigan maxsus dasturlar jamlanmasi
- D. Ma'lum bir shartlar bajarilganda ishga tushuvchi dastur

16. Internet vatani sifatida qaysi davlat tan olingan?

- A. Amerika Qo'shma Shtatlari
- B. Italiya
- C. Yaponiya
- D. Germaniya

17. Internetga egalik qilish huquqi qaysi davlatga tegishli?

- A. Hech bir davlatga berilmagan
- B. Amerika Qo'shma Shtatlariga
- C. Germaniyaga
- D. Rossiyaga

18. Internet xizmati taqdim etuvchi tashkilot (korxonalar) qanday nomlanadi?

- A. Internet provayderi
- B. Server
- C. Domen
- D. Bunday xizmat taqdim etuvchi tashkilot mavjud emas

19. O'zbekiston Respublikasi domen zonasini aniqlang

- A. *.uz
- B. *.ziyonet
- C. *.net
- D. *.kz

20. Ko'p sonli qabul qiluvchilarga tarqatiladigan, keraksiz elektron xabarlar odatda nima deb ataladi?

- A. Spam
- B. IP manzil
- C. Virus

D. Reklama

21. Microsoft Windows – bu:

- A. qobiq dastur;
- B. grafikli operatsion tizim;
- C. buyruqli operatsion tizim;
- D. servis tizimi.

22. Microsoft PowerPoint – bu:

- A. Taqdimot muxarriri
- B. Matn muxarriri
- C. Jadval muxarriri
- D. Grafik muxarrir

23. Microsoft Word – bu:

- A. Matnli protsessor matnli hujjatlarni yaratish, ko‘rish va tahrirlash uchun mo‘ljallangan
- B. Elektron jadvallar bilan ishlash dasturi
- C. Grafik muxarrir
- D. Taqdimotlar tayyorlash va taqdimotlarni ko‘rish dasturi

24. Sayt deganda nimani tushunasiz?

- A. Internetdagi bitta nomga ega bo‘lgan sahifani
- B. Web-saxifalar tuzishda ishlatiladigan gipermatnga asoslangan dasturlash tili
- C. Internetda ma’lumotlarni izlab topish, ko‘rish va qabul qilish uchun
- D. maxsus dastur bo‘lib, uning yordamida dunyoning ixtiyoriy joyidagi elektron manzilga ma’lumotni jo‘natish

25. Multimedia nima?

- A. Ovozli va videoinformatsiyali ma’lumotli umumlashgan dastur
- B. Web sahifani HTML tili formatiga o‘tkazadi
- C. qog‘ozdagi ma’lumotni kompyuter ekraniga tasviriy ravishda ko‘chiradi
- D. internetda ma’lumotlarni izlab topish imkoniyatiga ega bo‘lgan Web-sahifa

Avtorizatsiya – foydalanuvchining resursdan foydalanish huquqlari va ruxsatlarini tekshirish jarayoni. Bunda foydalanuvchiga kommunikatsiya tizimida ba’zi ishlarni bajarish uchun muayyan huquqlar beriladi. Avtorizatsiya shaxs harakati doirasini va u foydalanadigan resurslarni belgilaydi.

Administrator- Elektron axborot-ta’lim resurslarini moslashtirish va boshkarish uchun keng xukuklarga ega bulgan

Axborot xavfsizligini ta’minlash – bu foydalanuvchining axborotlarini himoyalashga qo’yilgan me’yor va talablarni bajarishdir.

Axborot xavfsizligi – bu uzatiluvchi, yig’iluvchi va saqlanuvchi axborotning xususiyati (holati) bo’lib, uning tashqi muhit (inson va tabiat)va ichki tahdidlardan himoyalanganlik darajasini xarakterlaydi.

Axborot tizimi — boshqarish jarayonini amalga oshirish uchun xodimlarni turli xil axborotlar bilan ta’minlovchi ob’ekt haqidagi axborotlarni yig’ish, qayta ishlash, uzatish va saqlash bo’yicha ma’lumotlar va kommunikatsiya tizim.

Axborot resurslari—bu tashkilot miqyosida axborotni muhofaza qilish bo’yicha optimal boshqaruv yechimlari qabul qilinadigan axborot.

Axborotni muhofaza qilish vositalari—bu axborotni muhofaza qilish masalalarini hal etish uchun foydalaniluvchi muhandislik-texnik, elektr, elektron, optik va boshqa qurilma vositalar to’plamidir.

Axborotlashtirish — yuridik va jismoniy shaxslarning axborotga bo’lgan ehtiyojlarini qondirish uchun axborot resurslari, axborot texnologiyalari hamda axborot tizimlaridan foydalangan holda sharoit yaratishning tashkiliy ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnikaviy jarayoni.

Axborot ta’minoti – tashkilotda aylanib yuruvchi axborotlarni tashkil etish shakli, joylashtirish hajmi (axborotlarni tasniflash va kodlash-tirish, hujjatlarni unifikatsiyalashtirish tizimi, axborot oqimlarining yagona tizimi) bo’yicha loyiha qarorlarining shuningdek, ma’lumotlar bazasi tuzilish uslubining majmuasi.

Brauzer- Internet bilan ishlashni ta’minlaydigan dastur

Vebkamera - kompyuterlararo videotasvirlarni uzatuvchi qurilmadir

Videoilovalar- harakatlanuvchi tasvirlar ishlab chiqish texnologiyasi va namoyishi

Davlat siri- davlat tomonidan muhofaza qilinuvchi, fosh qilinishi davlatning harbiy-iqtisodiy potensialining sifatli holatiga salbiy ta’sir etuvchi èki uning mudofaa imkoniyati, davlat xavfsizligi, iqtisodiy va sièsiy manfaatlari uchun boshqa og’ir oqibatlarga olib kelishi mumkin bo’lgan ma’lumotlar.

Identifikatsiya - jaraèni foydalanuvchini tizimga tanitish jaraèni bo’lib, unda odatda foydalanuvchi o’z ismidan (login), smart kartalardan va biometrik xususiyatlaridan foydalanish

Ish yuritish – hujjatlashtirishni ta’minlaydigan va rasmiy hujjatlar bilan ishlashni uyushtiradigan faoliyat sohasi.

Gipermatn- assotsiativ boglangan bloklar kurinishida takdim etilgan (boshkamatnli xujjatlarga yul kursatuvchi) matn.

Gipermatnli tizim- elektron xujjatlar kutubxonasi yaratishni ta'minlaydigan vosita

Internet- yagona standart asosida faoliyat kursatuvchi jahon global kompyuter tarmogi

Intranet- internetning kuppina funksional imkoniyatlariga ega bulgan tashkilot yoki ta'lim muassasasining ichki tarmogi

Kalit- Qandaydir axborot foydalanish vakolatini tasdiqlash uchun ishlatiladigan kod

Login – shaxsning, o'zini axborot kommunikatsiya tizimiga tanishtirish jarayonida qo'llaniladigan belgilar ketma-ketligi bo'lib, axborot kommunikatsiya tizimidan foydalanish huquqiga ega bo'lish uchun foydalaniluvchining maxfiy bo'lmagan qayd yozuvi hisoblanadi.

Ma'lumotlar banki- ma'lumotlarni yigish, saklash, izlash va kayta ishlashni ta'minlaydigan axborot, texnik, dasturiy va tashkiliy vositalar

Multimedia- multimedia texnologiyasi yordamida axborot-ta'lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiruvchi darslik

Ochiq axborot- barcha manfaatdor shaxslarning foydalanishlari bo'yicha cheklash bo'lmagan axborot

Parol – uning egasi haqiqiyiligini aniqlash jarayonida tekshiruv axboroti sifatida ishlatiladigan belgilar ketma-ketligi. U kompyuter bilan muloqot boshlashdan oldin, unga klaviatura yoki identifikatsiya kartasi yordamida kiritiladigan harfli, raqamli yoki harfli-raqamli kod shaklidagi mahfiy so'zdan iborat.

Provayder- kompyuterlarning tarmokka ulanish va axborot almashishini tashkil kiladigan tashkilot

Ro'yxatdan o'tish – foydalanuvchilarni ro'yxatga olish va ularga dasturlar va ma'lumotlarni ishlatishga huquq berish jarayoni. Ayrim veb-saytlar foydalanuvchilarga qo'shimcha xizmatlarni olish va pullik xizmatlarga obuna bo'lish uchun ro'yxatdan o'tishni, ya'ni o'zi haqida ayrim ma'lumotlarni kiritishni (anketa to'ldirishni) hamda login va parol olishni taklif qiladilar. Foydalanuvchi ro'yxatdan o'tgandan so'ng tizimda unga qayd yozuvi (akkount) yaratiladi va unda foydalanuvchiga tegishli axborotlar saqlanadi.

Sayt- grafika va multimediya elementlari joylashtirilgan gipermediya xujjatlari kurinishidagi mantikan butun axborot

Texnik ta'minot – axborot tizimlari ishi uchun mo'ljallangan texnik vositalar kompleksi, shuningdek, ushbu vositalar va texnologik jaraenlarga tegishli hujjatlar.

Tahdid – bu mavjud bo'lgan zaiflik natijasida bo'lishi mumkin bo'lgan hujum turi bo'lib, ular asosan tizimni kamchiliklarini o'rganish natijasida kelib chiqadi.

Xavfsizlik siyosati–xavfsizlik ob'ektlari va sub'ekt-larining berilgan ko'pligining xavfsizligini ta'minlash protseduralari va mexanizmlarini belgilovchi qoidalar to'plami.

Elektron hujjat - bu har qanday muharrirda yaratilishi va o'qilishi mumkin bo'lgan oddiy doc yoki pdf fayl. Uning maxsus elektron imzo bilan imzolanishi va maxsus tarzda yuborilishi muhim ahamiyatga ega.

Elektron darslik- kompyuter texnologiyalariga asoslangan ukitish metodlaridan foydalanishga

Elektron kutubxona- elektron axborot-ta'lim resurslari majmuasi

Elektron raqamli imzo - elektron matnga ilova qilinadigan kriptografik almashtirishdan iborat bo'lib, shu elektron matn jo'natilgan shaxsga qabul qilingan elektron matnning va matinni raqamli imzolovchining haqiqiy èki nohaqiqiy ekanligini aniqlash imkonini beradi.

Elektron tijorat – bu internet texnologiyalaridan foydalanib pul ishlash jarayoni.

Hujjatlash – ish yuritishning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u boshqaruv faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan barcha axborotni turli vositalarga qayd etish va rasmiylashtirishning tartibli jarayoni.

Hujjat – aynan o'xshatish (identifikasiyalash) imkonini beradigan belgilar (rekvizitlar) bilan moddiy vositaga qayd etilgan axborot.

Hujjat aylanmasi – tashkilotda hujjatlarni tuzish yoki olish paytidan boshlab to ijro etish yoki jo'natishgacha bo'lgan jarayon.

Hujjatlar oqimi – bu hujjatlarning olingan yoki yaratilgan vaqtdan uning ijrosi oxirigacha yetkazilish, jo'natish yoki yig'majildga yuborilishgacha bo'lgan jarayoni.

VII

ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz – Toshkent: “O'zbekiston”, 2017. – 592 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. 1-jild / Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2018. – 592 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild / Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2019. – 400 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild / Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi // <http://lex.uz/acts/20596>
2. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni // <https://lex.uz/docs/-5013007>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentini “Axborot – kommunikatsiya texnologiyalari sohasida loyiha boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 2017 yil 29 avgustdagi PQ-3245-sonli qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-fevraldagi “Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” gi PF-5349-sonli Farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi 4947-sonli Farmoni.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 21-sentyabrdagi “2019-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini innovasion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 2020 yilning 28 apreldagi PQ-4699-son qarori.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni “Raqamli O'zbekiston-2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida” 5 oktyabr 2020 yil, PQ-6079
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 2021 yil 17 fevraldagi 4996-sonli qarori.
10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 15-iyundagi “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatning rivojlanish holatini reyting baholash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 373-sonli qarori.

III. Maxsus adabiyotlar

12.Рязанова З.Г., Янов В.В. Информационные технологии в физической культуре и спорте. Учебное пособие. 2015 г 194 стр.

13.Сабилова Д.А. Мультимедийные системы и технологии. Учебное пособие -Т: ТГЕУ, 2012 г 180 стр.

14.Tolametov A.A., Maxarov T.A., Interaktiv topshiriqlar, testlar, krossvordlar yaratishda «Hot Potatoes» dasturidan foydalanish», Uslubiy qo‘llanma.-T.: Ilimiy texnika axboroti-press, 2019.-55 b.

15.Tolametov A.A. Sport metrologiyasi // O‘quv qo‘llanma. T.: Umid Design, 2021.-220b.

16.Tolametov A.A. MS Offise PowerPoint 2010 dasturida ishlash, O‘quv uslubiy qo‘llanma.- T.: Umid Design, 2021.- 96 b.

17.Tolametov A.A. Jismoniy tarbiya va sportda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari //Darslik. T.: Umid Design, 2021.

18.Tolametov A.A. Jismoniy tarbiyada zamonaviy axborot- kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish // O‘quv qo‘llanma. T.: Umid Design, 2021.

19.Tolametov A.A. Sportda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari// O‘quv qo‘llanma. T.: «Umid Design», 2022. – 254 b.

20.Tolametov A.A., Maxarov T.A., Microsoft Word dasturida ishlash/ –T.: «Umid Design» nashriyoti, 2022. – 122 b.

21.Tolametov A.A. Microsoft Excel dasturida ishlash, Uslubiy qo‘llanma, T.: Umid Design, 2022.-63 b

22.Sabirova D.A. Multimedia tizimlari va texnologiyalari. O‘quv qo‘llanma. - T: TDIU, 2014 y., 195 b.

Elektron ta’lim resurslari

14. <http://gov.uz/>

15. <https://lex.uz>

16. <http://minsport.uz/>

17. <http://sportedu.uz/>

18. <http://my.gov.uz/>

19. <http://lib.sportedu.uz>

20. <http://library.uzdjtsu.uz/>

21. <http://ziyonet.uz/>

22. <http://fikr.uz/>

23. <http://utube.uz/>

24. <http://umail.uz/>

25. <http://google.com/>

26. <http://mail.ru/>